

ШЫН

НИИТИЛЕЛ-ПОЛИТИКТИГ СОЛУН

1925 чылдың
август 31-де үнүп
эглээн

№ 11 (17340)

2007 чылдың
ФЕВРАЛЬ 1,
четверг

Номерни парлалгаже
дужааганы:
график езугаар — 21.00,
херек кырында — 15.00.
Садар өртээ 4 рубль.

Чазак Даргазының ажыл-албаны

Ужуражылга үезинде.

ТӨП СОҢГУЛДА КОМИССИЯЗЫНЫҢ ТӨЛЭЭЛЕРИ-БИЛЕ УЖУРАШКАН

Россия Федерациязының Төп соңгулда комиссиязының кежигүнү Владимир Лысенкога удурткан бөлүү Тывада чедип келген.

Тыва Республиканың Чазак Даргазы Ш.Д.Ооржак РФ-тиң Төп соңгулда комиссиязының төлээлери-биле январь 30-де ужурашкан.

РФ-тиң Төп соңгулда комиссиязының кежигүнү В.И. Лысенко сөс алгаш, РФ-тиң Төп соңгулда комиссиязының даргазы А.Вешняков ТР-ниң Чазанга, оң Даргазы Ш.Д.Ооржакка байыр чедиргеш, республиканың чечектелип хөгжүүрүнге чедишкенин күзээнин дамчыткан.

РФ-тиң Төп соңгулда комиссиязының бөлүүнүң кежигүннери ТР-ниң Улуг Хуралының Хоойлужудулга палатазының депутаттарының соңгулдаларының түннелдеринге хамаарыштыр чугааны кылып, ТР-ниң Улуг Хуралының депутаттарының катап соңгулдаларына белеткелдиң чоруп турарын көөр, аңаа боттук дузаны чедирер сорулгалыг келгенин ол дыңнаткан. Катап соңгулдалар РФ-тиң соңгулда хоойлужудулгазынга, ТР-ниң хоойлужудулгазынга дүүштүр эртерин чедип алыр. Ол ышкаш эрге-хоойлу камгалаар, суд органнарының төлээлери, соңгукчулар-биле ужуражыр, Тываның соңгулда комиссиязының эки арга-дуржулгазын

өөренип көөр. 2007 чылдың декабрьда РФ-тиң Күрүне Думазының депутаттарының, 2008 чылдың мартта РФ-тиң Президентиниң соңгулдалары болуп эртер. Бо соңгулдаларны чугулага көрүп турар, ынчангаш РФ-тиң Төп соңгулда комиссиязы орта хамаарышкан программаны хүлээп алган, ооң онзагай чүүлдерин Төп соңгулда комиссиязының төлээлери Россияның регионнарынга баргаш тайылбырны берип турар, бо талазы-биле ажылды база чорударын Владимир Иванович чугаалаан.

РФ-тиң Төп соңгулда комиссиязының даргазы А.А. Вешняковка байыр чедиргени дээш Ш.Д. Ооржак өөрүп четтиргенин илереткеш, Тываның чонунун мурнундан, бодунун өмүнээзинден эки күзээшкенин аңаа дамчыдарын дилээн.

Шериг-оол Дизижинович РФ-тиң Төп соңгулда комиссиязының төлээлеринге республикада политиктиг байдалды, Тываның социал-экономиктиг хөгжүлдезин

допчузу-биле таныштырган. Тывада политиктиг байдал турум, республиканың соңгукчулары моон мурнунда эртип тургулаан Күрүне Думазының, РФ-тиң Президентиниң болгаш өске-даа соңгулдаларына идепкейлиг киржип келгенин, ТР-ниң Чазак соңгулда бүрүзү хоойлужудулгага дүүштүр организациястыг эртсин дээш доктаамал дузаны чедирип, деткимчени көргүзүп турарын ол чугаалаан. ТР-ниң Улуг Хуралының депутаттарының 2006 чылдың октябрь 8-те болуп эрткен соңгулдаларының түннелдери кандыг болганын Чазак Даргазы доктааган. РАП-тан соңгуктан депутаттар Хоойлужудулга палатазының организациястыг сессиязынга киржиринден сес удаа ойталааш, палатаның ажылын эгелээринге шаптыктааш турупкан. РАП-тың удуртукчузу С.Миронов ол бөлүк депутаттарга сессияның ажылынга киржир айтышкынын бээр-даа, ону тоол көрбээн. Депутатты соңгукчулар соңган соонда, дораан ажылдап эгелээр хүлээлгелиг, ооң кол ажылы сессия болуп ужурулуг. Ындыг турбуже, олар ам үш ай ажыг үеде ажылче үнмээн. Ооң чылдагааны-биле палата ажылдавайн турар, республиканың 2007 чылда бюджетти бадылаттынмаан, чугула хоойлулар хүлээп алдын-майн туруп берген. Бо бүгү Ча-

закка социал-экономиктиг хөгжүлдениң айтырыгларын чогумчалыг шиитпирлээринге шаптыктап, чонун амыдыралыга багай салдарны чедирип турар. Ынчангаш бо айтырыгны дүрген шиитпирлээри чугула болу бергенин ол айтыкташ, маңаа хамаарыштыр бодунун бодалдарын чугаалаан.

Ам болур Күрүне Думазының, РФ-тиң Президентиниң соңгулдаларын хоойлужудулгага дүүштүр организациястыг эрттирер дээш ТР-ниң Чазак тодаргай хемчеглерни алырын Чазак Даргазы бүзүрөткеш, РФ-тиң Төп соңгулда комиссиязының төлээлеринге үрөтүндүг ажылдарын күзээн.

Тыва парламентиниң Хоойлужудулга палатазында кризистик кыска хуусаада ажып эртер, ону соңгулда, суд хоойлужудулгазын езугаар шиитпирлээрин В.И. Лысенко ужуражылганың түннелинде чугаалаан.

ТР-ниң Чазак Даргазының бирги оралакчызы А.В.Брокерт, ТР-ниң соңгулда комиссиязының даргазы Ш.Ч. Монгуш болгаш өске-даа харысалгалыг ажылдакчылар ужуражылгага киришкен.

Бистиң корр.

Василий Балчий-оолдун тырттырган чуруктары.

2006 чылда республикага мурнады хөгжүдөр национал төлевилелдерниң боттандырылганының түннелдериниң талазы-биле 2007 чылдың январь 30-де Чазактың түннел хуралына Тыва Республиканың Чазаның Даргазы Ш.Д. Ооржактың ЧУГААЗЫ

Хүндүлүг Чазак кежигүннери болгаш хуралдың киржикчилери! Январының сөөлү он хонуктарының дургузунда бистер 2006 чылда республикага мурнады хөгжүдөр национал төлевилелдерниң боттандырылганының талазы-биле кылып чоруткан ажылдың түннелдерин үндүрдүвүс.

Оларның организациязын кончуг хынамчалыг планнаан турган. Киржикчилерниң санында республиканың яамыларының болгаш ведомстволарының удур-

тукчуларындан аңгыда, кожуун болгаш суур деңнелиниң муниципалдыг тургузулгаларының, Төлээлекчилер хуралдарының, а ол ышкаш эмнелге болгаш өөредилге албан черлериниң, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелериниң база болбаазырадылга бүдүрүлгелериниң удуртукчулары, чуртталга оран-савазын тударының талазы-биле керээлиг организациялар болгаш чагыкчылар кирип турган.

Хуралдың киржикчилери кандык камгалалының, өөредилгениң,

көдээ ажыл-агыйның болгаш чурттаар оран-сава тудуунун адырында мурнакчы организацияларның ажылы-биле таныжар аргалыг болганнар, ооң соонда национал төлевилелдин бүрүзүнге аңгы семинар-хуралдарны болгаш Чазактың калбак хуралын эрттирген.

Мурнады хөгжүдөр национал төлевилелдерни боттандырыр-биле Чазак хөй чүүлү кылган дээрзин демдеглексей-дир мен. Мурнады хөгжүдөр национал төлевилелдерниң эргелеп-башка-

рылгазының үстүндө адаанга дээр ажык-тудуш структуразын тургускан. Ведомстволар комиссиязын тургускан, ооң 25 хуралын эрттирген. Кадык камгалалының, өөредилгениң, чуртталга тудуунун болгаш агроулетпүр комплекзин хөгжүдөрүнүн айтырыгларының талазы-биле ажылчын бөлүктөр; муниципалдыг тургузулгаларда штабтар болгаш ажылчын бөлүктөр ажылдап турар.

(Уланчызы 2-ги арында).

2007 чылдың март 11— республиканың Улуг Хуралының депутаттарының катап соңгулдалары

Хүндүлүг соңгукчулар! 2007 чылдың март 11-де Тыва Республиканың Улуг Хуралының ийги чыыжының Хоойлужудулга палатазының (Кызыл хоорайның девискээринде №1-5 соңгулда округтары) болгаш Төлээлекчилер палатазының (Кызыл хоорайның девискээринде 20, Мөңгүн-Тайга, Барыын-Хемчик болгаш Улуг-Хем кожууннарның девискээрлеринде чаңгыс-чаңгыс соңгулда округтары) депутаттарының катап соңгулдаларын чарлаан. Катап соңгулдаларны чарлаарының дугайында шиитпирни 2007 чылдың январь 11-де «Шын» болгаш «Тувинская правда» солуннарда чарлаан.

«Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлунун 37 чүүлүнүн 5 пунктузунга дүүштүр хол үжүү чыыр хуудустарны хамаарышкан соңгулда фондузунун акша-хөреңгилериниң күсели-биле кылып ужурулуг. Ук дүрүмнүн айтып турары-биле алырга, бир эвес кандидат бүрүткелди кириген хол үжүү чыыр хуудустарга үндөзилеп эртер деп бодаар болза, ол тускай соңгулда санын ажыдар, ону акша-хөреңгиле долдурар, хамаарышкан полиграфия организациязынга хол үжүү чыыр хуудустарны кылырынга чагыгны кириер, оларның төлевирин бодунун соңгулда фондузунун акша-хөреңгилеринден боттандыраар, хол үжүү чыыр хуудустарны алып ужурулуг. Чүгле бо чорудулгаларның соонда кандидат бодунун депшидилгезин деткири-биле соңгукчуларның хол үжүүнүн чыылдазын боттандыраар эргелиг.

Депшидилгениң болгаш бүрүткелге документилерни кириериниң хуусаазы 2007 чылдың февраль 9-та тус черниң үези-биле 18 шакта доостур дээрзин республиканың Соңгулда комиссиязы соңгукчуларга дыңнадып тур.

Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязы.

(Уланчызы. Эгези 1-ги арында).

Мурнады хөгжүдөр национал төлөвилелдерни боттандыраарының талазы-биле республика сайыдының, адырлар яамыларында – бирги оралакчыларның албандужаалдарын кириген, Чазактың Аппаратында тускай эргелди тургускан. Республика Чазактың болгаш мурнады хөгжүдөр национал төлөвилелдерни боттандырып турар федералдык яамыларның аразында дугуржулгаларның үндезининге эрге-чагырганың федералдык органдары-биле кады ажилдажылганы боттандырып келген. Күрүне Чөвүлелиниң болгаш ооң Президиумунуң, Россия Федерациязының Президентизиниң чанында мурнады хөгжүдөр национал төлөвилелдерни боттандыраарының талазы-биле Чөвүлелдин база Сибирь федералдык округтун шиитпирлерин барымдаалап тургаш ажылдың өйлеп-таарыштырылганын чорудуп келген. Ай санында-ла Чазактың хуралына яамыларның отчеттарын сайгарып көрүп база оларны Россия Федерациязының Президентизиниң чанында мурнады хөгжүдөр национал төлөвилелдерни боттандыраарының талазы-биле Чөвүлелче, федералдык яамыларже, Сибирь федералдык округче кирип турган.

«Өөредилге» деп мурнады хөгжүдөр национал төлөвилелди дөрт угланышкын болгаш чеди кол туруш-биле боттандырып келген.

Бирээде. Инновациялык өөредилге программаларын непередип турар ниити-билиг школаларына идигни берип келген. Республиканың 15 эң дээрэ школалары федералдык конкурстарның тилекчилери болуп, 1-1 млн. рубльдерни алган. 3 өөредилге албан чери республика Чазактың Даргазының грантыларының эдилекчилери болуп, 100-100 муң рубльдер-биле шаңнаткан. Муниципалдык тургузуларда 27 өөредилге албан черин деткээн, оларга идиг бээр-биле 1,6 млн. рубльди үндүрүп берген.

Ийде. Федералдык акша-хөреңгилерниң күсели-биле 47 башкы, республиканыы-биле – 7 башкы болгаш класс удуртукчулары, муниципалдык бюджеттерниң күсели-биле – 340 педагог күрүнениң шаңнал-макталын алганнар.

Үште. Салым-чаяанның аныктарны илередири база күрүнеден деткири-биле ажылды чоруткан. Чурттуң Президентизиниң болгаш Россияның Өөредилге яамызының шаңналы-биле 14, республиканы Чазак Даргазының шаңналдары болгаш грантылары-биле – 11, кожууннарның болгаш хоорайларның чагырга баштыңнарының шаңналдары-биле – 340 кижича шаңнаткан.

Дөртте. Класс удуртукчузунуң хүлээлгелерин күсөткени дээш 3465 педагог ажылдакчыга 66,3 млн. рубль түңгө шаңналдарны төлээн. Мооң-биле чергелештир республика бюджетиниң күсели-биле класс удуртулгазы дээш ооң мурнунда доктаадып тургускан немелде төлээшкиннерни хевээр арттырган, оларның хемчээли 32,2 млн. рубль болган.

Беште. Амгы үениң информастык өөредилге технологияларын непередип кириген. Кызыл хоорайда каттышкан информастык четкини тургускан болгаш 20 школаны Интернет четкининге кошкан. Школаларда компьютер техниказының четчелээшкенин чоруткан. Республиканың Өөредилге яамызының Интернет-төвүнге 750 педагогту өөреткен.

Алдыда. Ниити-билиг албан черлеринде 64 кабинети амгы үениң өөредилге-көргүзүп номнары-биле база дериг-херкелдер-биле дерээн. Интерактивтиг 10 самбыраны тургускан. Чарыгдалдарның ниити түнү 15,5 млн. рубль болган.

Чедиде. «Көдээниң школалары автобузу» угланышкын-биле 19 көдээ школалар уруглар сөөртүрүңгө автотранспортту алган, аңаа 11,2 млн. рубльди чарыгдан.

«Өөредилге» деп мурнады хөгжүдөр национал төлөвилелди боттандыраарына каттышкан бюджеттен шупту 160,7 млн. рубльди углаан.

«Өөредилге» деп мурнады хөгжүдөр национал төлөвилелдин бир чыл боттандырылганын дургузунда өөредилгениң шынарын, ылаңгыя математика, физика, химия, биология дээн чижектиг эртемнерге, көскүзү-биле бедидер аргалык болган. Түн-

нелинде 46 доозукчу Бүгү-россия олимпиадаларының болгаш конкурстарының түңнелдери-биле дээди өөредилге черлеринче шылгалда чок кирип алганнар; 657 доозукчу – чаңгыс аай күрүне экзаменнериниң түңнелдери-биле, ук көргүзүп 2005 чылдың деңгелинде 30,6 хуу бедид.

Школаларның материал-техниктиг хандырылганы көскүзү-биле экижээн, Каа-Хем суурда болгаш Кызыл хоорайда ийи наа школаның тудуун чорудуп турар.

Ооң-биле чергелештир өөредилгеде чамдык чидиг айтырылгаш болгаш четпестер бар. Бо чылын дыка хөй школаларның лицензияларының күжүнүң хуусаазы төнер. Айтырыгны шиитпирлээри-биле өртке удур айыыл чок чорукту хандыраарының талазы-биле хемчеглерни, санитар-гигиена нормачижектериниң негелделерин күсөдирити-биле немелде акша-хөреңгилерни дилеп тывар бис.

2007 чылда 174 школаны Интернет четкизинге кожо, информастык өөредилге технологияларына башкыларны өөредирити уламчылаар. Инновастык өөредилгени хөгжүдериңге ниити-билиг албан черлериниң болгаш 2006 чылда конкурстарга тилекчи болгаш эң дээрэ башкыларның шыдал-шинээниң ажылгалы бедидер.

«Кадыкшыл» деп мурнады хөгжүдөр национал төлөвилелди 9 угланышкынга боттандырып келген, хемчеглерниң күсөлдезинче 175,3 млн. рубльди углаан.

Бирээде. 80 терапевт болгаш педиатр участок эмчизи, 102 участок эмчи сестразы билин бедиткен. Оон аңгыда 172 профпатолог эмчи база билин бедиткен. 2005 чылга деңгээрге, өзүлде 27 хуу болган.

Ийде. Эге звенонун эмнелге ажылдакчыларына немелде төлээшкиннерниң түңнелинде участок эмчилерниң ортумак шалыңы 2,7 катап өскөн болгаш 22 муң рубль болган; оларның эмчи сестраларының – 2,4 катап – 12,6 муң рубль.

Үште. Эге звенонун эмнелге албан черлериниң 50 хуузуңуң техниктиг дерилдези бедээн, олар 371 кезек чаа шинчилел дериг-херкелерин, дүрген эмчи дузазының 30 автомашиназын алганнар.

Дөртте. ВИЧ-инфекцияны, В болгаш С гепатиттерни профилактикаларының талазы-биле хемчеглерни боттандырган. 3,2 млн. рубльге шинчилелдин тест-системаларын, 0,4 млн. рубльге антиретровирус эм-таңын алган, социал айыылдык бөлүктөргө хамааржыр 39 муң ажыг кижини шинчээн. Аарыгның чаа таварылгалары илереттинмээн.

Беште. Чурттакчы чоннуң немелде иммунизаасташкынын чоруткан, 175 муң кижини тараан.

Алдыда. Социал адырның 35-55 хар назылыг 12242 ажылдакчызын немелде диспансеризаасташкын-биле хаара туткан. Чамдык аарыгларны эрте дээрэ илередири бедээн.

Чедиде. Күш-ажылдың хоралык байдалдарында хаара туттунган 1528 ажылдакчыга немелде эмчи шинчилгезин чоруткан.

Сесте. Божудулга сертификаттары-биле 32,2 млн. рубльди төлээн, оларны шалың телевидиринче, эмнелге дериг-херкелдерин болгаш эм-таң садып алырынче углаан.

Тоста. Федералдык бюджеттин күсели-биле 190, республиканы-биле – 155 аарыг кижича Москва, Санкт-Петербург, Новосибирск хоорайларга аар өртектиг эмчи дузазын алган.

Ниитизи-биле алырга, «Кадыкшыл» деп мурнады хөгжүдөр национал төлөвилелдин боттандырылганы эмчи ачы-дузазының шынарын бедидер, чурттакчы чонга ооң чедингирин болдурар, диагностика шинчилелдериниң манаашкынын үш хонук хуусаага чедир кызырар арганы берген, поликлиникаларның эмчи дузазының шынары экижээн.

Социал уjur-уткалыг аарыглардан нарыдаар болгаш өлүп-хораар таварылгаларның саны кызырлып кел чыдар. Туберкулез талазы-биле эпидемиологтуг байдал экижээн, ниити аарыыр чоруктуң көргүзүп 3 хууга, а уруглар ортузунда – 14,7 хууга чавызаан. Туберкулезка шинчилел-биле хаара тудуушкун улгаткан болгаш 76,3 хуу болган.

Инвалид байдалдык хамаатыларның

саны 7 хууга эвээжээн. Алкоголизм-биле аарыыр чоруктуң көргүзүп 43 хууга, наркологтуг баксыраашкыннар – 23,8 хууга чавызаан.

Кадык камгалалына чедип алган эки түңнелдер таарымчалык демографтык байдалды кадалаар арганы берген. Отчеттуг чылдың дургузунда чурттакчы чоннуң саны 485 кижиге өскөн, чайгаар өзүлде 6,9 промилле болган болгаш эрткен чылга деңгээрге, 32,7 хууга улгаткан. Чаштарның төрүттүнер чоруу 2005 чылдың деңгелинде хевээр арткан – 19,4 промилле. Ниити өлүп-хораар чоруктуң көргүзүп 12 хууга чавызаан, ооң иштинде чаш уругларның өлүп-хораар чоруу – 20,3 хууга.

«Агроулетпүр комплекзин хөгжүдери» мурнады хөгжүдөр национал төлөвилелдин боттандырылганын үш угланышкын-биле боттандырып келген.

Бирээде. Мал ажыл-агыйын дүрген хөгжүдери-биле 47 бүдүрүлгелерге болгаш организацияларга 59,2 млн. рубль түңнүг чээлилерни берген. Ажыл-агыйлар 16 млн. рубльге 100 баш чылгы малды, 300 хаванны база 400 баш мыйыстыг бода малды, 17 кезек көдээ ажыл-агый техниказын садып алган болгаш 5 млн. рубльди кажаа-хораа тудуунче углаан. Алды ажыл-агый С.К. Шойгу аттыг «Балгазын» көдээ ажыл-агый-бүдүрүлге кооперативинден база «Нива» КАБК-тан 400 баш уксаалык малды садып алып.

Ийде. Ажыл-агыйның биче хевирлериниң хөгжүлдезинге идиг бээр сорулга-биле 3272 хууда дузалал болгаш тараачын (фермер) ажыл-агыйлар 605,8 млн. рубльге чээлилерни долдурган. Баш бурунгары сан-медээлер-биле алырга, алган чээли-лери-биле олар 6,7 муң баш бода база 61,3 муң баш шээр малды, 966 баш чылгыны, 5,5 муң баш хаваны болгаш 82 ивини садып алган болуп турар.

Хууда дузалал болгаш тараачын (фермер) ажыл-агыйларга хаара туткан чээли-лерниң талазы-биле банкының хуулар ставказын дуглаарына 10,4 млн. рубль түңгө субсидияларны берген.

«Россельхозбанк» ААН-ниң Тывада регионалдык салбыры немелде офистерни Барыын-Хемчик, Танды, Өвүр, Кызыл, Сүт-Хөл, Чөөн-Хемчик, Тес-Хем болгаш Мөңгүн-Тайга кожууннарда ажыткан.

Көдээ ажыл-агыйның 63 хереглекчилер кооперативтерин тургускан, ооң иштинде чээли кооперативтери – 7. Чаа структуралар б айның дургузунда албан ажылдап эгелээриниң дугайында банкының шыңгыы негелделериниң ужун база долаа фондузунуң чок болганы-биле олар эрткен чылын чээли курлавырларын ап шыдавааннар.

Үште. 2006 чылда көдээде анык өгбүлелерниң болгаш анык специалистерниң чурттаар оран-сава-биле хандырылганын «2010 чылга чедир көдээниң социал хөгжүлдези» деп федералдык тускай сорулгалык программаның үндезининге боттандырып келген. Федералдык бюджеттен ук сорулгаларга 41 млн. рубльди үндүрүп берген. Банкыларның чээлилерин болгаш чурттакчы чоннуң акша-хөреңгилерин немей хаара туткан. 9,8 муң дөрбелчин метр шөлдүг 138 бажыңны туткан. Ийги рынокта бажың-балгаттарны барымдаага алырга, 422 өг-бүлө чуртталга байдалын экижиткен.

«Агроулетпүр комплекзин хөгжүдери» мурнады хөгжүдөр национал төлөвилелдин боттандырылганының кол чедишкени болза, малдың баш санының көскүзү-биле өскөн болуп, ооң иштинде мыйыстыг бода малдың баш саны 13 хууга, хөй болгаш өшкүнүң – 18,6, чылгының – 11,1, ивиниң – 3,1 хууга өскөн. 2007 чылдың январь 1-ниң байдалы-биле алырга, республикада 106,1 муң баш мыйыстыг бода мал, 802,1 муң баш хөй болгаш өшкү, 28,1 муң баш чылгы мал, 20,6 муң баш хаван, 1,7 муң баш иви бар болуп турар.

2007 чылда «Агроулетпүр комплекзин хөгжүдери» мурнады хөгжүдөр национал төлөвилелдин боттандырылганы улуг хөгжүлдени алып.

2007 чылдың январь 1-ден тура, №264-ФЗ «Көдээ ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң дугайында» Федералдык хоойлу күштүг болуп кирген, чуртка ыңдыг чергелиг хоойлу моон мурнунда туруп көрбээн. Хоойлуда көдээ ажыл-агыйының бараан бүдүрүкчү-

лерин чээлилээри, айыылдык байдалдардан камгалаары, мал ажыл-агыйының хөгжүлдезин, ооң иштинде уксаалыг, элиталыг үрезин өстүрер ажылды деткири, кол дериг-чепсекти чаартыры, хөзүңнүн дүжүткүр чоруун бедидериниң талазы-биле хемчеглерни боттандыраары көрдүнгөн.

Россияның Чазак 2008-2012 чылдарда көдээ ажыл-агыйын хөгжүдериңиң Күрүне программанын хүлээп алып. Бис база көдээ ажыл-агый хөгжүлдезиниң республика хоойлузун болгаш программанын ажылдап кылырының дугайында доктаалды хүлээп алдывыс.

Федералдык бюджетте уксаалык мал ажыл-агыйын, соңгу чүктүн иви ажыл-агыйын болгаш чылгы малдың сүрүүн деткиринге Федерацияның субъектилеринге субсидияларны үндүрүп бээр көрдүнгөн. Төрүүр мыйыстыг бода малдың база хойнуң баш санын өстүрери-биле хамаатыларның хууда дузалал ажыл-агыйларының деткимчезин республика бюджетинден боттандыраар.

2007 чылда малдың бүгү хевирлериниң баш саны 2006 чылдың деңгелинде 3-5 хуу өзери уламчылаар. Эт бүдүрүлгези 30,0 муң тонна, сүт бүдүрүлгези 54,6 муң тонна болур.

«Россияның хамаатыларына – таарымчалык болгаш эпиг чурттаар оран-сава» деп мурнады хөгжүдөр национал төлөвилелдин боттандырылганын «2005-2010 чылдарда Тыва Республиканың чурттакчы чонун таарымчалык болгаш социал оран-сава-биле хандыраары» деп республиканың тускай сорулгалык программанын үндезининге боттандырып турар. «Кода-хоорай тудар ажыл-чорудулганың дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузун, республиканың хоорайларына болгаш кожууннарына чуртталга бажың-балгаттарын тудар планнарның дугайында Чазактың доктаалдарын хүлээп алган. Республика чергелиг семинар-хуралдарны, Чазактың калбак зона хуралдарын эрттирген. Хамаатыларны чурттаар оран-сава-биле хандыраарының талазы-биле мунцийпалдыг тургузулганын майык үлегер-хевирлерин ажылдап кылган. Чуртталга тудуунуң планнарын Чазак чүүлүг деп көргөн болгаш оларны тус черниң Төлээлекчилер хуралдары бадылаан.

Кол кичээнгеи бажың-балгаттарның төлөвилээшкенинче салып келген, хөй удаа ажылдаары-биле чаңгыс болгаш хөй аал чурттаар бажыңнарның элээн каш төлөвилелин ажылдап кылган.

Кода-хоорай тудуунуң чаа хоойлузунга дүүштүр чуртталга тудуун чуртталга тудуу чорудар чер участоктары-биле, чер участоктары-биле, инженер болгаш коммунал инфраструктура-биле хандыраары ажылдарны чоруткан. «ЛЭП 10 кВ ПС Кызыл-ская-Московская» шугумнуң, амыдырал чорудулганының суук артынчыларын төгер станцияны, оң болгаш солагай талаларда арыглал дериглериниң, канализация коллекторунуң база Каа-Хем суурда электри дамчыдар шугумнуң, Пушкин, Бүренская, Бай-Хаакская кудумчуларда чуртталга бажыңнарының кварталдарына, Кызыл хоорайның чөөн болгаш мурнуу микрорайоннарында инженер четкилериниң тудуун чорудуп турар. «Южная» подстанцияны чаартыры, Мурнуу микрорайонда эвээш каъттыг тудууларның кварталына котельнаяны тудары көрдүнгөн. Кызыл хоорайның Спутник суурга котельнаяны, Кур-Чер, Баян-Кол, Сесерлиг, Бай-Тал болгаш Кунгуртуг суурларга суг хандырылганының даштыкы четкилериниң тургузуун төлөвилеп турар.

Тудуг шөлдериниң чуртталга тудуунче база инженер тургузуунче бүгү үндезиндестерниң күсели-биле 397 млн. рубльдин капитал салышкыннарын угландырган. 26,3 муң дөрбелчин метр чуртталга оран-савазын ажыгдалга кириген, ол болза 2005 чылга көөрдө 1,6 катап хөй.

Ипотекалык чуртталга чээлилээшкениниң талазы-биле агентилел ийги рынокка чуртталга оран-савазын садып алырынга 222,8 млн. рубль түңнүг 400 чээлини берген. Ипотека чээлилериниң күсели-биле Дружба кудумчунда 46 аал чурттаар бажыңның тудуун чорудуп турар.

(Уланчызы 3-кү арында).

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧАЗАК ДАРГАЗЫНЫҢ ЧАРЛЫКТАРЫ

Л.Х. Тас-оолга класс чергезинин эрге-дужаалын тыпсыр дугайында

Тыва Республиканың Конституция судунун Секретариатының удуртукчузу Любовь Хертековна Тас-оолга 1 класстың чингине күрүне чөвүлекчизи деп класс

чергезинин эрге-дужаалын тыпсыр.
Кызыл хоорай
2007 чылдың январь 22, № 20.

Тыва Республиканың Чазак Даргазының 2006 чылдың декабрь 25-тиң «Тыва Республиканың Арга-арыг ажил-агыйының болгаш арга-ыяш үлетпүрүнүн яамызын тургузар дугайында» № 202 Чарлыгына өскерилгелер кириер дугайында

Тыва Республиканың хоойлужудулгазын федералдыг хоойлужудулгага дүүштүрер сорулга-биле доктаадырым болза:

1. Тыва Республиканың Чазак Даргазының 2006 чылдың декабрь 25-тиң «Тыва Республиканың Арга-арыг ажил-агыйының болгаш арга-ыяш үлетпүрүнүн яамызын тургузар дугайында» № 202 Чарлыгына дараазында өскерилгелерни кириер:

а) Чарлыктын 1 пунктузунда «эде организастан» деп сөстү «дүжүрген» деп сөс-биле солуур;

б) Чарлыктын 2 пунктузун мынчаар эде кылыр:

«Тыва Республиканың Арга-арыг ажил-агыйының болгаш арга-ыяш үлетпүрүнүн яамызы Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагыргазының арга-арыг харылзааларының аңаа дамчыткан бүрүн эргелерин күүседирин боттандырып турар органы болур деп доктаадыр».

2. Бо Чарлык аңаа ат салган хүнден эгелеп күштүг болуп кирер.

Кызыл хоорай
2007 чылдың январь 22, № 21.

Тыва Республиканың Чазак Даргазының 2005 чылдың февраль 14-түн «Тыва Республиканың Чазак Аппарадының тургузуунун дугайында» № 127 Чарлыгына өскерилгелер кириер дугайында

Тыва Республиканың Чазак Аппарадының тургузуун 2006 чылдың июль 6-ның «Тыва Республиканың күрүне албан-дужаалдарын болгаш Тыва Республиканың күрүне-нин хамааты албан-хаакчылар албан-дужаалдарын ээлеп турар кижилернин акша хандырылганының болгаш шаңналдарының дугайында» № 1889 УХ-1 Тыва Республиканың Хоойлузунга дүүштүрер база Тыва Республиканың Чазак Даргазының 2006 чылдың декабрь 29-түн «2007 чылда Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагырга органнарының эргелел аппарадының кызыл-гаарлаан эң хөй санының дугайында» № 215 Чарлыгын езугаар доктаадырым болза:

1. Тыва Республиканың Чазак Даргазының 2005 чылдың февраль 14-түн «Тыва Республиканың Чазак Аппарадының тургузуунун дугайында» № 127 Чарлыгы-биле (2005 чылдың апрель 1-деги № 153, 2006 чылдың январь 10-дагы № 2 өскерилгелер-биле) бадылаан Тыва Республиканың Чазак Аппарадының тургузуунга дараазында өскерилгелерни кириер:

1) дараазында чүүлү:

«Тыва Республиканың Чазак Даргазының оралакчыларының, оон иштинде бирги оралакчының секретариаттары (секретариат удуртукчузу – 2, сектор эргелекчизи –

2, башкарыкчы специалист – 2» дээнин дараазында эдилгелиг кылдыр кылыр:

«Тыва Республиканың Чазак Даргазының бирги оралакчызының секретариаты (секретариат удуртукчузу – 1, кол специалист – 1, башкарыкчы специалист – 1)

Тыва Республиканың Чазак Даргазының оралакчызының секретариаты (секретариат удуртукчузу – 1, башкарыкчы специалист – 1);

2) «Социал хөгжүлдө айтырыгларының талазы-биле эргелел» деп чүүлде:

«килдис начальниги – 2, сектор эргелекчизи – 1, оон иштинде назы четпээннер херектеринин талазы-биле секретарь» деп сөстөрни «килдис начальниги – 1, оон иштинде назы четпээннер херектеринин талазы-биле секретарь, килдис начальнигинин оралакчызы – 1» деп сөстөр-биле солуур;

3) «Контроль эргелели (эргелел начальнигинин оралакчызы – 1, килдис начальниги – 2, сектор эргелекчизи – 3) дээин чүүлду дараазында эдилгелиг кылыр:

«Контроль эргелели (эргелел начальнигинин оралакчызы – 2, килдис начальниги – 3, килдис начальнигинин оралакчызы – 3);

4) «Девискээр хөгжүлдезинин болгаш тус чер бот-башкарылганының органнары-биле кады ажилдажылга эргелели» деп

чүүлде:

«килдис начальниги – 1, сектор эргелекчизи – 4» дээин сөстөрни «килдис начальниги – 2, килдис начальнигинин оралакчызы – 2, кол специалист – 1» деп сөстөр-биле солуур.

5) «Херектер эргелели» деп чүүлде:

«сектор эргелекчизи – 2» дээин сөстөрни «килдис начальнигинин оралакчызы – 2» деп сөстөр-биле солуур.

6) «Херек эмгелелинин болгаш хамаатыларның кириген бижиктери-биле ажил эргелели (эргелел начальниги – 1, эргелел начальнигинин оралакчызы – 1, килдис начальниги – 2, сектор эргелекчизи – 1) дээин сөстөрни дараазында эдилгелиг кылыр:

«Херек эмгелелинин болгаш хамаатыларның кириген бижиктери-биле ажил эргелели (эргелел начальниги – 1, эргелел начальнигинин оралакчызы – 1, килдис начальниги – 1, килдис начальнигинин оралакчызы – 1);

7) «Документилер белеткээринин болгаш кылырының эргелели» деп чүүлде: «сектор эргелекчизи – 2, кол специалист – 3» дээин сөстөрни «килдис начальнигинин оралакчызы – 1, кол специалист – 4» деп сөстөр-биле солуур;

8) Мобилизация килдизин Тыва Республиканың Чазак Даргазының Тускай ажилдар эргелели кылдыр эде тургузар, ону мынчаар бижир:

«Мобилизация килдизи (килдис начальниги – 1, сектор эргелекчизи – 1) дээин:

«Тыва Республиканың Чазак Даргазының Тускай ажилдар эргелели (эргелел начальниги – 1, эргелел начальнигинин оралакчызы – 1, килдис начальниги – 1, килдис начальнигинин оралакчызы – 1, кол специалист – 1) дээр.

9) «Бухгалтер учедунун болгаш отчедунун килдизи» деп чүүлде:

«сектор эргелекчизи – 1» деп сөстөрни «килдис начальнигинин оралакчызы – 1» деп сөстөр-биле солуур.

10) «Түнү» деп чүүлде «69» дээин санны «72» деп сан-биле солуур.

2. Чазак Аппарадының удуртукчузу – Тыва Республиканың сайыды О.Л.С. Сегбе неделя хуусаа дургузунда бо Чарлыкка дүүштүр эргежок чугула организас-штат хемчеглерин кылып чорудар.

3. Бо Чарлык аңаа ат салган хүнден эгелеп күштүг болуп кирер.

Кызыл хоорай,
2007 чылдың январь 22, № 22

Тыва Республиканың Чазак Даргазының оралакчызының хүлээлгезин күүседир кижилер дугайында

1. Тыва Республиканың Конституциязының 111 чүүлүнүн 2 кезээнин «ж» пунктузунга дүүштүр Владимир Сагаанович Монгушту Тыва Республиканың Чазак Даргазының оралакчызының хүлээлгезин

күүседир кылдыр томуйлаар.

2. Бо Чарлык аңаа ат салган хүнден эгелеп күштүг болуп кирер.

Кызыл хоорай,
2007 чылдың январь 30, № 31.

Тыва Республиканың күрүне шаңналдары-биле шаңнаарының дугайында

«Россияның хамаатыларына таарымчалыг чурттаар оран-сава» мурнады хөгжүдер национал телевизелди боттандыра-рынга идепкейлиг киржилгези болгаш хөй чылдарда ак сеткилдиг ажылы дээш

Тыва Республиканың «Шылгараңгай күш-ажыл дээш» медалы-биле «Кызыл кожуун» муниципалдыг районун чагыргазының ХК болгаш ОБ килдизинин кол специализи Зоя Чимбаевна Монгушту шаңнаар.

«Тыва Республиканың алдарлыг ажилдакчызы» хүндүлүг атты Таңды кожуунун Кызыл-Арыг сумузунун баштыгы Аяна Хүлер-ооловна Сааяга тыпсыр.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазының Хүндүлел бижии-биле Чөөн-Хемчик кожуунун Элдиг-Хем сумузунун баштыгы Козага Очурович Донгакты;

Тере-Хөл кожуунун Шынаа сумузунун

баштыгы Вячеслав Доржуевич Мунзукту шаңнаар.

Кызыл хоорай,
2007 чылдың январь 29, № 29.

«Тыва Республиканың алдарлыг ажилдакчызы» хүндүлүг атты С.Х. Адыгжыга тыпсыр дугайында

Мурнады хөгжүдер «Кадыкшыл», «Өөредилге», «Агроулетпүр комплекзин хөгжүдери», «Россияның хамаатыларына – чедингир болгаш таарымчалыг чурттаар оран-саваны» национал телевизелдерни боттандыра-рынга идепкейлиг киржилгези база хөй чылдарда ак сеткилдиг ажылы дээш «Тыва Республиканың алдарлыг ажилдакчызы» хүндүлүг атты Өвүр кожуун чагыргазының даргазының оралакчызы Светлана Ходун-ооловна Адыгжыга тыпсыр.

Кызыл хоорай,
2007 чылдың январь 30, № 32.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш.ООРЖАК.

2006 чылда республикага мурнады хөгжүдөр национал телевизелдерин боттандырылганының түңнелдеринин талазы-биле 2007 чылдың январь 30-де Чазактын түңнел хуралына

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш.Д. Ооржактын ЧУГААЗЫ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги, 2-ги арынарда).

2007 чылда бүгү үндезин-дөстөрнүн күсели-биле 53,7 муң дөрбелчин метрни кириери планнаттынып турар, 2006 чылда көөрдө 2,2 катап хөй. Ниитизи-биле 929 өг-бүлө чуртталга байдалын экижидер.

Бүгү национал телевизелдеринин талазы-биле салдынган хемчеглерни бедик деңгелге күүседип, хамаарышкан адырларның болгаш экономиканың эки түңнелдерин чедип алганывыс моон көскүдүр.

2006 чылда туруштарның хөй кезинге макроэкономиктиг көргүзүглер чедип алдынган. Ниити регионалдыг продукту-нун өзүлдөзи 10 хуу болган болгаш 14 млрд. рубль четкен. Чүдүрүп чоргускан үлетпүр продукциязының хемчээли 2,9 млрд. рубль четкен, боттуг хемчээлдин индекси 102,4 хуу болган. Көдээ ажил-агый продукциязының хемчээли – 2,7 млрд. рубль. Кол капиталче инвестицияларның хемчээли 36,6 хууга өскөн болгаш 1,9 млрд. рубль четкен. Чурттакчы чоннун бир кижизинге онааштыр ортумак айда акша орулгалары 16,8 хууга, ортумак айның шалыңы – 27,5 хууга өскөн.

Бо дээрге Чазак кежигүннеринин, яамылар, ведомстволарның, кожууннар болгаш чурттакчылыг черлеринин, оларның Төлээлекчилер хуралдарының удуртукчуларының шудургу күш-ажылының түңнели-дир.

Кол эмчилеринин, эмчилеринин, эмчи сестраларының, өөредилге албан черлеринин директорларының, башкыларның болгаш класс удуртукчуларының, немелде өөредилге ажилдакчыларының ролю улуг.

Бис көдээ ажил-агый болгаш болбаазырадылга бүдүрүлгелеринин удуртукчуларына, хууда дузалал ажил-агыйларында ажилдап, мал ажил-агыйын хөгжүдүп база малдың баш санын өстүрүп, көдээ ажил-агый продукциязының бүдүрүлгезин улгаттырып чорур бисте бөдүүн болгаш ажил-гыр ишчилеривиске хүндүткелдин демдээ көргүзүп турар бис.

Тудугчуларның шудургу күш-ажылының болгаш хамаатыларын хууда үлүг-хуузуунун түңнелинде чуртталга тудуунун хемчээлдери көскүзү-биле улгаткан, ылаңгыя оон көдээде хөгжүлдени алганы өөртүп турар, ындыг чүүл аныяк өг-бүлелерге, оон иштинде специалистерге эргежок чугула чуртталга байдалдарын тургузар, оларны көдээ ажил-агыйга, школа-

ларга, эмнелгелерге быжыглаар арганы берип турар.

Национал телевизелди боттандырган көргүзүглеринин талазы-биле рейтингини тодардыр хевир-биле национал телевизел бүрүзүнге түңнелдерни үндүргөн.

«Кадыкшыл» деп мурнады хөгжүдөр национал телевизелди боттандыра-рының түңнелдеринин талазы-биле бирги черде Өвүр кожуун, ийигизинде – Кызыл хоорай, үшкүзүндө – Барыин-Хемчик, дөрткүзүндө – Таңды, бешкизинде – Чөөн-Хемчик кожууннар.

«АУК-тү хөгжүдери» деп мурнады хөгжүдөр национал телевизелди боттандыра-рының түңнелдеринин талазы-биле рейтингини 2005 чылдың деңгелинге көргүзүглеринин өзүлдөзүн барымдаалап аңгы-аңгы угланышкынарга тургускан.

Малдың баш санының өзүлдөзүнүн талазы-биле бирги черде Тес-Хем, ийигизинде – Таңды, үшкүзүндө – Өвүр, дөрткүзүндө – Мөңгүн-Тайга, бешкизинде – Бин-Хем кожууннар.

Эът бүдүрүлгезин улгаттыра-рының талазы-биле бирги черде Эрзин, ийигизинде – Бай-Тайга, үшкүзүндө – Каа-Хем, дөрткүзүндө – Тес-Хем, бешкизинде – Тере-

Хөл кожууннар.

Сүт бүдүрүлгезин улгаттыра-рының талазы-биле бирги черде Каа-Хем, ийигизинде – Сүт-Хөл, үшкүзүндө – Чаа-Хөл, дөрткүзүндө – Эрзин, бешкизинде – Бай-Тайга кожууннар.

«Россияның хамаатыларына – таарымчалыг болгаш эпиг чурттаар оран-сава» деп мурнады хөгжүдөр национал телевизелдин боттандырылганының түңнелдеринин талазы-биле бирги черде Кызыл, ийигизинде – Тере-Хөл кожууннар, үшкүзүндө – Кызыл хоорай, дөрткүзүндө – Тожу, бешки черде – Сүт-Хөл кожууннар.

Хуралдың хүндүлүг киржикчилери!

Мурнады хөгжүдөр национал телевизелдеринин хөгжүлдөзүн төлептиг үлүг-хуунар дээш база катап өөрүп четтириш-кинни болгаш бо чылын телевизелдеринин угланышкынарның талазы-биле доктаа-дып тургускан көргүзүглерни чедип алы-рынга база өөредилгенин, кадык камгалалының шынарын көскүзү-биле бедидип, көдээ ажил-агыйының болгаш чуртталга тудуунун адырларына бедик темпелерни хандыра бис дээрзинге бүзүрелди илередирин чөпшээрер көрүнер.

Тыва Республиканың күрүнениң чуртталга фондузундан чуртталга бажыңнарын садарының байдалы болгаш чурумунуң дугайында

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧАЗААНЫҢ ДОКТААЛЫ

2007 чылдың январь 16 № 52 Кызыл хоорай

Чуртталга шөлүнүң чаңгыс аай системанын организаастаар сорулга-биле юридиктиг албан черлери болгаш хуу кижилер садып алыр-садарының керээлер талазы-биле, а база чуртталга бажыңнарын чөптүг ажыглаар болгаш чурттаар оран-сава адырының социал программазын күүседиринге немелде акша-хөреңгини кириштирер талазы-биле Тыва Республиканың Чазаның

доктаадыры болза: 1.Тыва Республиканың күрүнениң чуртталга фондузундан чуртталга бажыңнарын садарының чуруму болгаш байдалының дугайында Чурумну бадылаар (капсырылга коштунган). 2.Тыва Республиканың күрүнениң чуртталга фондузундан чуртталга бажыңнарын садарының талазы-биле аукционну эртти-

ренинң Чурумун бадылаар (капсырылга коштунган).

3. Тыва Республиканың күрүнениң чуртталга фондузундан чуртталга бажыңнарын садарының талазы-биле конкурсту эрттирер Чурумну бадылаар.

4. Тыва Республиканың Парлалга бол-

гаш массалыг коммуникациялар талазы-биле агентилел бо доктаалды «Шын» болгаш «Тувинская правда» солуннарга парлаар.

5.Бо доктаалдың күүселдезиниң контролон Тыва Республиканың Чер болгаш чер харылзааларының яамызынга дагзыр.

Тыва Республиканың Чазаның Даргазы Ш.ООРЖАК.

Тыва Республиканың Чазаның 2007 чылдың январь 16 № 52 доктаалы-биле бадылаан.

Тыва Республиканың күрүнениң чуртталга фондузундан чуртталга бажыңнарын садарының чурумун болгаш байдалының дугайында ЧУРУМ

Амгы бо Чурум Тыва Республиканың күрүнениң чуртталга фондузундан (моон соңгаар-чуртталга бажыңнары) чуртталга бажыңнарын садарының чурумун болгаш байдалын тургузуп турар, чүгле социал ажыглалдың чуртталга фондузунуң чуртталга бажыңнары болгаш Тыва Республиканың тускайлыгын чуртталга фондузунуң чуртталга бажыңнарындан аңгыда, а чуртталга бажыңнарының аңгы хевирлерин садарының онзагай байдалы база кирип турар.

I. Ниити чүүл

1.Чуртталга бажыңнарын садарын аукцион аза конкурс хевиринге эрттирер садыглаашкынга боттандырып чорудар.

2.Чуртталга бажыңын садып алырының садарының керээзин садыглаашкынның түннелиниң талазы-биле Тыва Республиканың күүседикчи эрге-чагыргазының тускай төлээлеткен органы Тыва Республиканың Чазаның даалгазының талазы-биле чардынар.

II. Чуртталга бажыңнарын садары

1.Чуртталга бажыңнарын садарын аукцион азы конкурс хевиринге эрттирер, садыглаашкынга боттандырып чорудар.

Садыглаашкынга кирип турар чуртталга бажыңына септелге, чаартып кылыр азы эде кылыр эргежок чугула таварылга тур-

густунуп келгенде, чүгле ынчан чуртталга бажыңын садар талазы-биле садыглаашкынны конкурс хевиринге эрттирер.

2. Бир эвес Россия Федерациязының хоойлужудулгазы тургускаан болза, Тыва Республиканың Чазаның тургусканы-биле чуртталга бажыңнарын садарының талазы-биле садыглаашкынның чурумун эрттирер.

III. Чуртталга бажыңнарын сатканындан кирген акша-хөреңгини ажыглаары

Чуртталга бажыңнарын сатканындан кирген акша-хөреңгини, Тыва Республиканың республика бюджетинче кирип шилчидер болгаш ээлчеглиг саң-хөө чылында Тыва Республиканың республика бюджетиниң дугайында Тыва Республика хоойлузунуң орулгалар чүүлүнге аңгы кылдыр кирери көрдүнген болгаш чуртталга тудуунуң хөгжүлдезинче угландыар.

IV. Төнчү чүүл

Садыглаашкын, тургустунган чурумнуң хажыдышкыны-биле эрткен болза, хоойлужудулганың тургусканы-биле, чурум езугаар күш чок кылдыр шийтпирлеп каап болур.

Садыглаашкын күш чок деп хүлээп көрдүнген болза, чуртталга бажыңнарын садып алырының-садарының керээзи күш чок болур.

Тыва Республиканың Чазаның 2007 чылдың январь 16 № 52 доктаалы-биле бадылаан

Тыва Республиканың күрүнениң чуртталга фондузундан чуртталга бажыңнарын садарының талазы-биле аукционну эрттирериниң чуруму

I. Ниити чүүл

1.Амгы бо Чурум Тыва Республиканың күрүнениң чуртталга фондузундан (моон соңгаар-чуртталга бажыңнары)чуртталга бажыңнарын садарының талазы-биле аукциону организаастаар органы тодарадып турар, орта киржириниң чуруму, а база чуртталга бажыңын төлээриниң чуруму кирип турар.

2.Чуртталга бажыңын аукционга садып турда, Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагырга органы — Тыва Республиканың Чазаның тускай төлээлеттиргени садыгжы кылдыр кирер.

3.Күштүг болуп турар хоойлужудулгага дүүштүр садыгжы аукциону эрттирерин болгаш белеткелин боттандырып чорударда дараазында хүлээлгелерни күүседир;

а) ажил-чорудулганың үнелиниң дугайында Россия Федерациязының хоойлужудулгазынга дүүштүр тургускан, чуртталга бажыңының өртээниң дугайында четтетүү үндезинге тодараткан, чуртталга бажыңын аукционга садарының эге өртээ (моон соңгаар — садарының эге өртээ), а база эге өртээ бедиткен хемчээли («аукционнуң базымы») ажык хевирге чуртталга бажыңының өртээниң дугайында саналды бээр;

б) аукционга киржир күзелдиг хуу кижилериниң болгаш юридиктиг албан черлериниң баш удур төлевири кирип байдалын болгаш хуусаазын, хемчээлин тодарадыр (моон соңгаар кордакчылар), а база баш удур төлевири дугайында керээниң өске-даа байдалдары;

в) баш удур төлевири дугайында керээниң кордакчылары керээни чарары;

г) чагыг хүлээп алыр черни, кажан эгелээрин болгаш чагыг хүлээп алырын төндүрерин, аукциону эрттирер черин болгаш

хуусаазын, түннелин үндүрерин тодарадыр; д) аукционну эрттирер дугайында информмастыг медээни белеткээрин болгаш парлаарын организаастаар;

е) аукционга киржир чагыгларны кордакчылардан хүлээп алыр (моон соңгаар-чагыглар) болгаш оларның даңзылааны-биле тургускан документилерни орта кожар;

ж) кордакчыларның кириген документилериниң шын долдурганын хынаар болгаш аукционну эрттирер дугайында даңзыны информмастыг медээни парлаарын, оларның хоойлужудулганың негелдезинге дүгжүп турарын тодарадыр;

з) чагыглар хүлээп алыр журналга оларның киргениниң талазы-биле чагыгларның учедун чорудар;

и) аукционга киржир кордакчыларны хүлээп көргениниң дугайында шийтпирни хүлээп алыр азы аукционга киржиринге чөлшээрел бээринден ойталаанының дугайында болгаш хүлээп алган шийтпирниң дугайында кордакчыларга дыңнадыр;

к) бодунуң ажилдакчыларының иштинден бүзүреттирген төлээни томуйлаар, а база аукционну эрттирер кижини хөлезилеп алыр азы бодунуң ажилдакчыларының иштинден томуйлаар;

л) аукционнуң тиелекчизин тодарадыр болгаш аукционну эрткениниң дугайында протоколду долдурар;

м) аукционга ооң тиелеп алганының дугайында аукционнуң тиелекчизинге дыңнадыр;

н) аукционнуң тиелекчизи болгаш киржикчилери, кордакчылар-биле санажылганы чорудар;

о) аукционнуң түннелиниң дугайында информмастыг медээни белеткээр болгаш парлаарын организаастаар;

п) садып алыкчыга чуртталга бажыңын

дамчыдып бээрин хандыар (аукционнуң тиелекчизинге) болгаш ооң өңчүзүнүң эргезинче шилчип киргени-биле холбаштыр, эргежок чугула хөделиишкннерни доозар.

II. Аукционга киржириниң негелдези

5. Аукционга киржири-биле кордакчы садыгжының (боду азы бүрүн эргелиг төлээзин таварыштыр) бадылаан хевириниң талазы-биле чагыгны тургустунган хуусаазында кирип, чуртталга бажыңын аукционга садып алыр төлевири хандыар агар санче баш удур төлевири тургустунган чурум-биле кордакчының шилчткенин бадыткап турар, төлекчиниң ону күүсеткениниң дугайында банкының демделли төлевири документизинге турар болгаш өске-даа документилерге дүүштүр аукциону эрттирер дугайында даңзыны болгаш информмастыг медээни парлаар. Чагыгны болгаш даңзыны кириген документилерни ийи экземплярга тургузар, ооң бирээзи садыгжыга артып калыр, өскези — чагыкчыга.

6. Аукционга киржип турар кордакчы садыгжының агар санынче баш удур төлевири кирип, Россия Федерациязының Хамааты кодекзиниң 426 чүүлүнде көрдүнген чурум-биле баш удур төлевириң керээзин чарар.

Баш удур төлевириң хемчээлин, хуусаазын болгаш ону кирирениң чурумун, садыгжының агар санының реквизи-терин, баш удур төлевири эгидериниң чурумун болгаш өске-даа баш удур төлевири дугайында негелделерни база аукциону эрттирериниң дугайында информмастыг медээлерни парлаар, керээниң байдалының шынарын садыгжы тодарадыр.

Садыгжының агар санынче кирген баш удур төлевириң бадыткап турар документизинге, садыгжының агар санындан ушта бижидилге хамааржыр.

7. Аукционну эрттирериниң дугайында информмастыг медээни чарлаан хүнүнден эгелээш, чагыгларны хүлээп алыр, ону 25 календарлыг хүннүң иштинде боттандырып чорудар болгаш садыгжыга кордакчыларның кириген чагыгларын болгаш документилерин сайгарып көөрүнүң хүнүнге чедир бир календарлыг хүн орай эвес төндүрер.

8. Чагыг-биле кады кириген документилерни садыгжының чагыглар хүлээп алыр журналынга, чагыг бүрүзүнге дугаарын болгаш хүнүн айтып тургаш, документини берген үези-биле бүрүткээр. Чагыгның экземпляр бүрүзүнге садыгжы чагыгны хүлээп алганының дугайында ооң дугаарын, хүнүн, үезин айтып тургаш, демделгелди кылыр.

9. Хүлээп алыр хуусаазы төнгениниң соонда кирген чагыгларны, даңзызы-биле кады аукционну эрттирер дугайында информмастыг медээге айтыр, орта документилерни хүлээп алырындан ойталаанының дугайында демделгелди кылыр, кордакчыга азы оларның бүзүреттирген төлээзинге хол үжүү-биле документини эгидер азы чагыглыг чагаа-биле почта дамчыштыр чорудуп бээр.

10. Садыгжы чагыгларның болгаш ооң-биле кады коштунган документилерниң камгалалын хандыар талазы-биле хемчеглерни алыр, а база чагыгны кириген кижилерниң дугайында болгаш оларның кириген документилериниң утказын сайгарып көөрүнге чедир чажыт болур.

III. Аукционну эрттирериниң чуруму болгаш ооң түннелин тодарадыры

11. Аукционнуң киржикчилериниң кордакчыларын хүлээп көргениниң дугайында садыгжы протокол-биле долдурар.

Аукционнуң киржикчилериниң кордакчыларын хүлээп көргениниң дугайында протоколга, кирген чагыгларның даңзызынга

кордакчыларның адын айтып тургаш кирип, дедир кыйгырткан чагыгларның даңзызынга кордакчыларның адын, аукционнуң киржикчилери деп хүлээп көрген кордакчыларның база адын, аукционга киржиринге чөлшээрел бээринден ойталаан таварылгада, ойталаанының чылдагаанын айтыр.

Аукционну болбаан деп хүлээп көрдүнген үндезинге, садыгжы орта дүүштүр шийтпирни хүлээп алыр, ону протокол-биле долдурар.

12. Аукционнуң киржикчилери деп хүлээп көрдүнген кордакчыларга болгаш аукционга киржиринге кирибээн кордакчыларга, хүлээп алган шийтпирни протокол-биле долдурган хүнүнүң даартазында кордакчыларга хол үжүүн салдырып тургаш дыңнадыр азы чагыглыг чагаа дамчыштыр почта-биле чорудар.

13. Аукционнуң киржикчизиниң кордакчызы деп хүлээп көрдүнген дугайында протоколду садыгжы долдурган соонда, аукционнуң киржикчизи статусту кордакчы алыр.

14. Аукционну дараазында чурум-биле эрттирер;

а) аукционнуң киржикчилерин тодараткан база аукционну эрттирериниң дугайында информмастыг медээде айыттылган хүнүнден 5 календарлыг хүнден орай эвес аукционну албан эрттирер;

б) садыгжының бүрүн эргелиг төлээзи олуржуп турда, аукцион эрттирер турар кижик аукционну башкарып эрттирер, ол садыглаашкынны эрттирериниң чурумун хандыар;

в) аукционнуң киржикчилеринге дугаарлап каан аукционнуң киржикчизи карточканы тыпсыр (моон соңгаар — карточка);

г) аукционнуң ажыттылганының дугайында садыгжының бүрүн эргелиг төлээзи чарлаан соонда, аукционну эрттирер турар кижик ажилын эгелээр;

д) аукцион ажыттылган соонда аукционну эрттирер турар кижик чуртталга бажыңының адын, ооң кол характеристиказын, садарының эге өртээш, «аукционнуң базымын» чарлап дыңнадыр.

«Аукционнуң базымын» садыгжы айыттылган түнге доктаадып тургузар, ол садарының эге өртээниң 5 хуузундан ашпас болур болгаш аукцион чоруп турар үениң иштинде ол өскерилбес;

е) садарының эге өртээш аукционну эрттирер турар кижик чарлаан соонда, аукционнуң киржикчилери карточказын көдүрүп дыңнадырын сүмелеп турар;

ж) аукционну эрттирер турар кижик эге өртекти аукционнуң киржикчилеринге дыңнатканының соонда, эге өртекке хамаарыштыр, садарының өртээниң талазы-биле боттарының саналдарын кирирер аукционнуң киржикчилеринге сүмелеп турар. Дараазында адаан өртег бүрүзү, моон мурнундагы «аукционнуң базымы» өртекти ажып турар болза, аукционнуң киржикчилери карточказын көдүрүп тургаш, дыңнадыр;

з) аукционнуң киржикчилериниң карточказының дугаарын аукционну эрттирер турар кижик адаар, эге болгаш дараазында өртекти кым бир дугаарында адаанып, ол киржикчини айтыр болгаш айыттылган өртекти садарының өртээш кылдыр чарлаар. Аукционнуң өске киржикчилериниң талазындан кандыг-даа санал кирбээн болза, аукционну эрттирер турар кижик ол өртекти үш катап адаар. Бир эвес ол өртекти үш катап адаанының соонда, аукционнуң киржикчилериниң талазындан чаңгыс-даа кижик карточказын көдүрбээн болгаш дараазында чаа өртекти адаван болза, аукцион ооң-биле доостур.

и) чуртталга бажыңын садарының дугайында аукционнуң доозулганын аукционну эрттирер турар кижик чарлаар, ону сатканының өртээш болгаш аукционнуң тиелекчизиниң карточказының дугаарын адаар.

Аукционга эң сөөлгү өртекти адаан кордакчыны, аукционнуң тиелекчизи деп санаар;

к) аукционнуң тиелекчизиниң чуртталга бажыңына саналдаан өртээн, аукционнуң түңнелин үндүргениниң дугайында протоколга кириер болгаш 2 экземляр кылдыр тургузар.

Аукционну эрттирип турар кижиге болгаш садыгының бүрүн эргелиг төлээзиниң ат салганы аукционнуң түңнелиниң дугайында протокол, тиелекчизиниң чуртталга бажыңын садып алыр-садарының керээзин чарарына эргезин бадыткап турар документ болур.

Бир эвес садыгы аукционну эрттирип турда чурук тырттырып, аудио болгаш видео бижимелдер чорудуп, кино тырттырып турган болза, ол дугайында протоколга демдеглээр. Бу таварылгада чурук тырттырганынын, аудио болгаш видео бижимелдерни, кино тырттырганынын бир хонук иштинде актыга дүүштүр протоколга кожар, ону чорудуп турган кижилер, аукционну эрттирип турар кижиге болгаш садыгының бүрүн эргелиг төлээзи протоколга ат салыр;

л) аукционнуң түңнелин үндүргөн соонда 5 хонук иштинде, тиелекчиден аңгыда, аукционнуң киржикчилериниң баш удур төлээн акшазын эгидип бээр;

м) эге өртээн үш катап чарлаанынын соонда аукционнуң чагыс-даа киржикчизи карточказын көдүрбээн болза, аукцион болбаан деп санаар.

Аукцион болбаан деп хүлээп көрдүнгөн таварылгада, садыгы ол-ла хүн протоколду долдурад, орта боду (ооң бүрүн эргелиг

төлээзи) база аукцион эрттирип турар кижиге атты салыр.

15. Чуртталга бажыңын садып алыр-садарының керээзин тургустунган хуусаазында чарарындан аукционнуң тиелекчизи былдаан азы ойталаан таварылгада, садыгы аукционнуң түңнелин күш чок болдурад.

16. Аукционнуң түңнелиниң дугайында информмастыг медээни, аукционну эрттирериниң дугайында информацияны чарлаан, ол-ла массалыг информация чепсектеринге парлаар.

17. Аукционнуң түңнелиниң талазы-биле садыгы болгаш аукционнуң тиелекчизи (садып алыкчы) чуртталга бажыңын садып алыр-садарының керээзин хоойлужудулгага дүүштүр чарар.

18. Чуртталга бажыңын аукционга сатканынын соонда, ооң составында кирип турар чер участогун, салгалга дамчыыр культура объектилерин, социал-культурлуг болгаш чуртталга-коммунал угланышкынын объектилерин, хоойлунуң тургусканы-биле онзагай байдал-биле боттандыраар болгаш конкурстун тиелекчизиниң өңчүзү кылдыр дамчыдып бээр.

19. Чуртталга бажыңынын садып алыр-садарының керээзинде тодараттырган, чуртталга бажыңын аукционга садып алган төлевирин хемчээлинге болгаш хуусаазында чурум езугаар чорудар.

20. Чуртталга бажыңының төлевиринден ойталаан азы былдаан таварылгада садып алган кижиниң харысалгазын, садып алыр-садарының керээзин хоойлужудулгага дүүштүр тургустунган хуусаазында көөр.

нының дугайында чылдагаанын айыткан демдеглелди кылгаш, кордакчыга азы ооң бүрүн эргелиг төлээзинге хол үжүүн салдыргаш эгидип бээр.

10. Садыгы чагыларның болгаш ооң-биле кады коштонган документилерниң камгалалын хандыраар талазы-биле хемчеглерни алыр, ооң иштинде кордакчыларның чагы-биле кады кириген, чуртталга бажыңының өртээниң дугайында саналы, комиссияның хуралы эгелээже чедир оларның кириген документилериниң тутказы, кириген чагылар, кижилерниң дугайында медээлер чажыт болур.

11. Чагыны хүлээп алырының түңнелин үндүрери, конкурстун киржикчилерин тодардыры, чуртталга бажыңының өртээниң дугайында конкурстун киржикчилериниң саналын сайгарып көөрү болгаш информация-медээде айыттырган хүнүнде садыгы конкурстун түңнелин үндүрер.

12. Конкурстун киржикчилери кордакчыларны хүлээп алганының дугайында азы конкурска киржиринге кордакчыларга чөлшээрел бээрден ойталаар дугайында шийтирни садыгы хүлээп алыр болгаш конкурстун киржикчилерин тодардыр болгаш чагыг хүлээп алыр түңнелдин дугайында протоколду долдурад, орта кордакчыларның адын айтып тургаш шупту хүлээп алган чагыгларны кириер, дедир кыйгырткан чагыгларның даңзызы, кордакчыларның ады, конкурстун киржикчилери деп хүлээп көрдүнгөн кордакчыларның ады, конкурска киржиринге чөлшээрел бээрден ойталаанда, ооң үндезинин тодаргайлап айтыр.

Садыгы конкурсту болбаан деп хүлээп алырының үндезини тургустунуп келгенде, орта дүүштүр шийтирни хүлээп алыр, ону чагыглар хүлээп алыр протоколга айтыр.

13. Конкурстун киржикчизи деп кордакчыны хүлээп көргөндө, а база кордакчыны конкурска кириштирбээндө, хүлээп алган шийтирниң дугайында 3 ажыл хүнүнден орай эвес хол үжүүн салдырып тургаш, дыңнадыр азы чагыглыг чагаа-биле почта дамчытыр дыңнадыр.

14. Садыгы чагыг хүлээп алыр протоколга ат салганынын соонда (конкурстун киржикчизи деп кордакчыны хүлээп көргөниниң дугайында азы конкурска кордакчыны кириштиреринден ойталаан дугайында шийтирни хүлээп алган соонда, конкурстун түңнелиниң дугайында чагыс аай протоколду долдурад) конкурстун киржикчилеринден чуртталга бажыңының өртээниң дугайында саналды хүлээп алыр.

Чуртталга бажыңының өртээниң дугайында саналдыг чагаа хавын ажыдарының бетинде садыгы ооң бүдүн-бүрүнүн хынаар, конкурстун түңнелиниң дугайында протоколга ону айтыр, ооң соонда конкурстун киржикчилериниң кириген саналдарын сайгарып көөрүнчө кирер. Айыттырган саналдар орус дыл кырынга бижиттинген турары албан, орта конкурстун киржикчизи азы бүрүн эргелиг төлээзи ат салган турар. Өртекти сан-биле болгаш бижимел-биле айыткан турар. Бир эвес сан болгаш бижимел-биле айыттыган өртектөр каржып турар таварылга болганда, комиссия бижимел-биле айыттыган өртекти кичээнге айтыр.

Айыттыган өртект эге өртээнден куду турар санал кирген болза, ону сайгарып көрбөс.

Конкурс киржикчилеринден аңгыда кирген саналдарны чарлаарда, ону сайгарып көөрүнге конкурстун артан киржикчилери азы оларның бүрүн эргелиг төлээлери олуржуп болур, ооң-биле чергелештир садыгының чөлшээрээни-биле массалыг информация чепсектериниң төлээлери.

Конкурстун тиелекчизин тодараткан дугайында садыгының шийтирнин конкурстун түңнелиниң дугайында протоколга долдурад, ону ийи экземлярга тургузар. Айыттырган протоколду конкурстун түңнелин үндүрүп турар хүн садыгы бадылаар.

15. Конкурстун түңнелин үндүргениниң дугайында садыгының ат салган протоколду, чуртталга бажыңын садып алыр-садарының керээзин чарарына конкурс тиелекчизиниң эргезин бадыткап турар документ болур.

Конкурстун түңнелиниң дугайында протоколду конкурстун тиелекчизинче чорудар, ооң-биле чергелештир конкурска тиелекчизиниң дугайында дыңнадыр.

16. Чуртталга бажыңын садып алыр-садар керээзин тургустунган хуусаазында конкурс тиелекчизи былдаар азы ойталаан

таварылгада, конкурсту болбаан деп санаар. Конкурстун тиелекчизи айыттыган керээни чарар эргезин чидирер, а баш удур төлээн акшазын аңаа дедир эгитпес.

17. Конкурсту эрттирер дугайында информация медээзин парлаан, ол-ла массалыг информация чепсектеринге конкурстун түңнелиниң дугайында информация медээзин парлаар.

18. Конкурстун түңнелиниң талазы-биле садыгы биле конкурстун тиелекчизиниң аразына чуртталга бажыңын садып алыр, садарының керээзин чарар.

19. Чуртталга бажыңын садарының конкурсузунуң составында кирип турар чер участоктарын, культурлуг салгалдың объектилерин, социал-культурлуг болгаш коммунал-амыдырал хандырылга угланышкынын объектилер, хоойлуда тургустунганы-биле конкурстун тиелекчизиниң өңчүзү болуп шилчип чоруй баар.

20. Чуртталга бажыңын садып алыр, садарының керээзин конкурстун тиелекчизи-биле чарганына дүүштүр садыгы конкурстун негелдезин күүседирин контролдаар.

21. Конкурстун негелдезин ажыктыг контролдаарын хандыраарына садыгының хүлээлгези;

а) конкурстун түңнелиниң талазы-биле чардыган чуртталга бажыңын садып алыр, садарының керээзиниң учедун чорудар;

б) чуртталга бажыңын садып алыр, садарының керээзинде тодараттырган, конкурстун тиелекчизиниң хүлээлгезиниң учедун боттандыраар болгаш ооң күүселдезин контролдаар;

в) конкурстун негелдезин күүседирин бадыткап турар отчеттуг документилерни конкурстун тиелекчизинден алыр;

г) конкурстун негелдезин күүседирин бадыткап турар конкурстун тиелекчилериниң кириген документилериниң хыналдазын чорудар, а база хынал турар объектилерниң турар черинге конкурстун негелдезин херек кырында күүседип турарын хынаар;

д) конкурстун негелдезин күүседирин хандыраар болгаш хажыдышкынарны эдеринче угландырган хемчеглерни чуртталга бажыңын садып алыр, садарының керээзинче угландыраар болгаш Россия Федерациязының хоойлужудулгазында көрдүнгени-биле хүлээп алыр.

22. Чуртталга бажыңын садып алыр-садарының керээзин керээзинде тодараттырган конкурстун тиелекчилериниң отчеттуг документилерин кириериниң үезинге болгаш хевиринге дүүштүр чорудар, ол кварталда чаңгыс хөй эвес документилерни кириер.

Конкурстун тиелекчизи конкурстун негелдезин күүседир хуусаазының хүнүнден 10 ажылчын хүн иштинде шупту эргежок чугула документилерни капсырылганы-биле каттай конкурстун негелдезин күүседип турарының дугайында түңнел отчетту садыгыкче чорудар.

23. Түңнел отчетту алган соонда, ийи ай иштинде конкурстун негелдезин күүседип турар дугайында садыгы түңнел отчетту кириген конкурстун тиелекчизиниң, конкурстун негелдезин херек кырында күүседип турарының хыналдазын албан чорудар.

Конкурстун негелдезиниң күүселдези дээш контроль талазы-биле комиссияның ол угланышкынына садыгы айыттыган тускай хыналданы чорудар.

24. Чуртталга бажыңын садарына, конкурстун негелдезин күүседир дээш контроль талазы-биле комиссияның составына садыгының ажылдакчылары болгаш Тыва Республиканың Тудуг, чуртталга болгаш коммунал ажыл-агый яамызының, Тыва Республиканың Экономикаыг хөгжүлдө яамызының, Тыва Республиканың Саң-хөө яамызының төлээлери киржир.

25. Конкурстун негелдезиниң күүселдези дээш контроль талазы-биле комиссия нитизи-биле конкурстун негелдезиниң күүселдезин боттандырып чорудар.

Конкурстун негелдезиниң күүселдези дээш контроль талазы-биле комиссия конкурстун негелдезин күүседип турарының дугайында түңнел отчетту сайгарып көргөниниң түңнелинде, конкурстун негелдезин конкурстун тиелекчизиниң күүседип турарының дугайында актыны тургузар. Түңнел отчетта медээлерни хынаар талазы-биле ажылга киришкен, комиссияның шупту кежигүннери ол актыга атты салыр. Айыттыган актыга комиссия ат салып, садыгы бадылаан үезинден конкурстун тиелекчизи негелдениң хүлээлгезин долу хемчээли-биле күүсеткен деп санаар.

Тыва Республиканың Чазааның 2007 чылдың январь 16

№ 52 доктаалы-биле бадылаан

Тыва Республиканың күрүнениң чуртталга фондузундан чуртталга бажыңнарын садарының талазы-биле конкурсту эрттирериниң ЧУРУМУ

1. Амгы Чурум Тыва Республиканың күрүнениң чуртталга фондузундан (моон соңгаар — чуртталга бажыңнары) чуртталга бажыңнарын садарының талазы-биле конкурсту белеткээр болгаш эрттирерин организастаар аргазын тодардып турар.

2. Чуртталга бажыңнарын конкурска садарына садыгы кылдыр Тыва Республиканың Чазааның Тыва Республиканың күүседикчи эрге-чагыргазының органының тускай бүрүн эргелиг төлээзи кирер.

3. Конкурсту эрттирерде садыгы;

а) чуртталга бажыңының эге өртээн (моон соңгаар-эге өртээ), үнелээниң ажыл-чорудулгазының дугайында Россия Федерациязының хоойлужудулгазына дүүштүр тургускан болгаш хамаарылга чок үнелелдин отчетунга үндезилеп тодардыр;

б) конкурска киржир күзелдиг (моон соңгаар-кордакчылар) хуу кижилерниң болгаш юридиктиг албан черлериниң баш удур өртээн төлээринге кириер хемчээлин, хуусаазын болгаш негелдезин тодардыр;

в) чагыгны хүлээп алыр черин, кажан хүлээп ап эгелээрин болгаш төндүрерин, конкурстун түңнелин үндүрер черин болгаш хуусаазын тодардыр;

г) конкурсту эрттирериниң дугайында информация медээни белеткээр болгаш парлаарын организастаар;

д) кордакчыларның кириген чагыгларын болгаш орта коштонган документилерин даңзы талазы-биле хүлээп алыр база чагыглар хүлээп алыр журналга кирип келген хемчээлиниң талазы-биле оларның учедун чорудар; чагыглар-биле кады кордакчыларның чуртталга бажыңының өртээниң дугайында саналын хүлээп алыр;

е) конкурска ооң тиелекчизиниң дугайында конкурс тиелекчизинге дыңнадыр болгаш чуртталга бажыңын садып алыр-садарының керээзин ооң-биле чарар;

ж) конкурстун кордакчылары, киржикчилери болгаш тиелекчилери-биле санажылганы чорудар;

з) конкурстун түңнелиниң дугайында информация-медээни белеткээр болгаш парлаарын организастаар;

и) конкурстун негелдезин конкурстун тиелекчизиниң күүселдези дээш контрольду боттандырып чорудар;

к) конкурстун негелдезиниң күүселдези дээш контроль талазы-биле комиссияны тургузар;

л) конкурстун негелдезин күүсеткени дээш контроль талазы-биле комиссияны киригени, конкурстун негелдезин тиелекчизиниң күүсеткениниң дугайында актыны бадылаар;

м) конкурстун тиелекчизинге чуртталга

бажыңын дамчыдып бээрин хандыраар болгаш ооң өңчүзүнүн эргезинче шилчип киргени-биле холбаштыр, эргежок чугула хөдөлүшкүннерин чорудар.

4. Конкурстун негелдезин болгаш ону чорударының дугайында информация медээзинге парлаар.

5. Конкурска киржир кордакчы садыгыга азы ооң бүрүн эргелиг төлээзинге конкурсту эрттирериниң дугайында информация медээзинде тургускан хуусаада чагыгны кириер, садыгының бадылааны, төлевир документизинге чуртталга бажыңының конкурсуна садып алыр төлевирни хандыраары-биле агар санче баш удур төлевирни кордакчының шилчтикенин бадыткап турар, төлекчизиниң банк демдеглели болгаш өске-даа документилерни информацияның медээзинде парлаанына дүүштүр кириер. Кириген документилерниң даңзызын болгаш чагыгны ийи экземлярга тургузар, ооң бирээзи садыгыга артып калыр, өскези-кордакчыга.

6. Информация-медээде айыттыган хуусаазында болгаш хемчээлинге садыгының агар санынче конкурска киржир кордакчы баш удур төлевирни кириер, ону садыгы-биле баш удур төлевир дугайында чардыган керээге үндезилеп чорудар.

7. Садыгының агар санынче баш удур төлевирниң киргенин бадыткап турар документ, садыгының агар санындан ушта бижидилге болур.

8. Чагыгны база ооң-биле кады коштонган документилерни садыгының чагыглар хүлээп алыр журналына, чагыг бүрүзүнүн дугаарын, хүнүн болгаш документи берген үезин айтып тургаш бүрүткээр (хүнү, айы, чылы, үезин шак болгаш минута-биле). Чагыгның экземляр бүрүзүнге садыгы чагыгны хүлээп алганының дугайында демдеглелди дугаарын, хүнүн, үезин айтып тургаш кылыр. Шак-ла ындыг демдеглелди садыгы документиленниң даңзызына чорудар.

9. Информация-медээде айыттыган хуусаазында, чагыг хүлээп алыр хуусаазы эрте бергенде чагыг кирген болза, даңзызы-биле каттай документини хүлээп алырындан ойталаанының дугайында демдеглелди кылгаш, кордакчыга азы ооң бүрүн эргелиг төлээзинге хол үжүүн салдыргаш, эгидип бээр.

Конкурсту эрттирериниң дугайында информация медээзинде парлаан даңзыга болгаш хоойлужудулганын негелдезинге дүүштүр кордакчыны кириген документилери дүүшпейн турары тодараттыган таварылгада, чагыгны даңзызы-биле кады документини хүлээп алырындан ойталаан

"ЧУРТТААР ОРАН-САВА" национал төлевилел

ДЫҢНААРЫНЫҢ ОРНУНГА, КӨРГЕНИ ДЭЭРЕ

Январь 29-та Кызыл хоорайга «Россияның хамаатыларына — чедингир болгаш таарымчалыг чурттаар оран-сава» деп мурнады хөгжүдөр национал төлевилелди 2006 чылда боттандырганының түңнели болгаш 2007 чылда сорулгалар дугайында» айтырыг талазы-биле республика чергелиг семинар-хурал болуп эрткен. Оң ажылынга кожуннарның, хоорайларның, чурттакчылыг сумуларның чагырга даргалары болгаш тус черниң Төлээлекчилер хуралдарының даргалары, яамыларның, ведомстволарның удуртукчулары, тудуг талазы-биле хамаарылгалыг албан черлериниң тускай эртемниг специалистери киришкен.

ТР-ниң тудуг сайыды А.Б.Свинцов.

Семинар-хуралдың киржикчилери дыңнаарының орнунга, көргени дээр деп, чоннуң чугаалажыры дег бир дугаарында, Кызыл хоорайда бо үениң негелдезинге дүүштүр туттунган бажынарны болгаш тудуп турар бажынарны көөрү-биле чорупканнар.

Баштай олар Бүрэн кудумчузунда чаа туттунган 27 аал чурттаар бажыңга болгаш оң чанында чаа туттунуп турар шак-ла ындыг бажыңга келгеннер. Чаа туттунган бажың дээр, үш-дөрт өрээлдерлиг, үениң негелдезинге дүүштүр туттунган дээрзи каракка илдең көстүп турду. Борта бир онзалал демдеглер каар чүүл болза, амгы үениң технологиязын чедингир ажыглааны болур. Ында чылыг болгаш соок сугнуң, чылыг энергиязының счетчиктерин чаңгыс щитте тургускан. Контролерлар кварталар кезип, счетчиктерниң көргүзүлгелерин бижип кылаштап турбас, ниити бажыңда счетчикти тургузуп каан. Ынчал кээр, ниити чарыгдалда болгаш хереглекчилерниң төлевирин хынаарыңга кандыг-даа бергедээшкин турбас.

Чаа тудуп турар бажың баштайынга көөрдө, бир-ийи өрээлдерлиг. Ону социал чурттаар оран-савага таарыштыр кылганы билдингир азы өскээр чугаалаарга, чингелделиг деңгелдин хамаатылары чурттаар. Кылдынып турар таарымчалыг байдалын көөр болза, баштайгызындан канчап-даа удавас.

Борто база бир демдеглер каар чүүл болза, семинар-хуралга тудуг талазы-биле хамаарылгалыг удуртукчулар киржиң келген болганда, оларның сонургаары айтырыглары эвээш эвес болур чорду. Колдуунда олар чурттаар оран-саваны тудуп турар чаа технологияны ажыглап турарын, оң таарымчалыгын, өрттөн сонургааннар. «Энерготудуг» ААН-ниң участок начальниги А.А.Флентиниң чугаазы-биле алырга, бир дөрбелчин метр чуртталга шөлү-

нүң өрттөн 26 муң рубль болуп турар. Бо бажынарны күрүнениң акша-хөреңгизи-биле тутканы билдингир. Дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуннары, инвалидтер дээш, күрүнө улуг сагыш салып турар дээрзи моон көстүп турар-дыр.

Каш чыл иштинде ипотека чээлизи деп чугаалажып-ла келген бис. Оң дугайында массалыг информация чепсектеринге хөй-ле бижип турар болгай. Дружба кудумчузунда 46 аал чурттаар чуртталга бажыңы «Чурттаар оран-сава» деп мурнады хөгжүдөр национал төлевилелдин баштайгы «төлү» болган деп чугаалап болур. Оң тудуунга бюджет акшазы чаңгыс көпөөк-даа ажыг-

латтынмаан, ону чуртталга чээлизиңиң ипотеказындан акшаландырган. Бо бажыңны сонурган кээп көрүп турар кижилер хөй.

Ипотеканың негелдезинде кижилерге таарымчалыг болгу дег чүүлдер бар; чээли 15-тен 30 чылга чедир, чылдың 12,5 хуузу-биле долдурар. Мында нарын чүве чүл дээр, баштайгы дадывырда квартираның өрттөн 30 хуузу төлээр болуп турар. Борто кижилер бүрүзү күш четпес деп чүве билдингир. Бистин бажың чок кижилеривис дээр, билдингир-ле болгай, хөй ажы-төлдүг чединмес өг-бүлелер, аргажок шалыңда ажылдап чоруур аныяк специалистер, ажыл чок кижилер... Бо айтырыгны канчаар шийтирилел болуру дээр, баштайгы дадывырны канчап-даа тургаш эвээжедири болур. Ол чүгле ынчан ипотека чээлизиңге ажык орукту берип болур.

Семинар-хуралдың киржикчилери Южный микрорайонда тудуп турар универсал спорт комплекзинге келгеннер. Бо тудуг чурттаар оран-сава тудуунга хамаарышпас-даа болза, республикада бир дугаар тудуп турар, бедик деңгелдин спорт комплекзиниң тудуу боорга, семинарның киржикчилеринге сонургадып, таныштыры-биле эккелген деп билдим.

Спорт комплекзиниң ниити шөлү 800 муң дөрбелчин метр, ында волейболдун, баскетболдун, хоккей, улуг теннис шөлдерин, хуреш, бокс секциязының чери, доштуг арена чаңгыс крышаның адаанда турар. Бистин спортчула-

ривыс шагда-ла делегей делгеминче үнө берген болгай, бо спорт комплекс ажылгалга кире бээр болза, оларга дыка улуг деткимче болур.

Спорт комплекстин ниити өрттөн — 264 млн. рубль. Оң тудуу доозулбаан-даа болза, спортчу дериг-херекселдерни шагда-ла эккелгеш складтарда шыгжап каан. Эң бергедеп турар айтырыг чылыг киришмээни болуп турар. Ынчалза-даа бо айтырыгны Барнаулдун тудугчулары шийтирилеп турар.

Эң сөөлүндө семинар-хуралдың киржикчилери «Тывагражданпроект» төлевилел институтунга келгеннер. Кандыг-даа тудуг — төлевилелден эгелээр болгай. Бо институтка келген соонда, семинар-хуралдың киржикчилериниң идепкейи улам бедээн. Оң директору Борис Владимирович Руднев аалчыларны чылыгы-биле хүлээп алгаш, институттун ажылын кысказы-биле таныштырды. Оң соонда «Теотех» инженер-төлевилел бүдүрүлгезиниң удуртукчузу С.В.Сватиковка сестү берди. Бо бүдүрүлгө чоокта чаа тургустунган-даа болза, хөй ажылды кылып четтигипкенин ол чугаалады.

Борто көдүрүлгөн бир айтырыг болза, чүгле республиканың найысылалының чиңгине планын эвес, чурттакчылыг суур бүрүзүнүн чиңгине планын эде көөрүнүн негеттинип турары. Семинар-хуралдың киржикчилери бо ачыдузаның өрттөн сонургаар болду азы өскээр чугаалаарга, төлевилекчилерниң ачы-дузаны-дыр

Предпроектное предложение (Эскиз)

Чаа төлевилел.

суурларга таарымчалыг чурттаар оран-саваның тудуунда шийтирилээр айтырыглар талазы-биле санал-оналын, арга-дуржулганын солчуру-биле чыгып келгеннер.

Хуралды Тыва Республиканың Тудуг яамызының сайыды А.Б.Свинцов ажыдып, «Россияның хамаатыларына — чедингир болгаш таарымчалыг оран-сава» мурнады хөгжүдөр национал төлевилелди 2006 чылда боттандырганының түңнелин болгаш 2007 чылда сорулгалар дугайында хуралдың киржикчилеринге тодаргайы-биле чугаалап берген. Эрткен чылын тудуг ажылынга чедип алган чединишкелерге ол кысказы-биле доктаагаш, кол чугааны шийтириллеттинмейн турар айтырыгларже хуралдың киржикчилериниң кичээниги угландырган. Республиканың шупту кожуннарында байдалды чугаалап тургаш,

дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуннары, инвалидтер, техоненниг айыыл-халаптан когарааннар, албадал-биле көжүп келгеннер болгаш Кыдыкы Соңгу чүктүн болгаш аңаа деңгелтирген райондардан көжүп келгеннер, шериг албанындан курлавырже үнгеннер.

Тус черниң эрге-чагырга чингелделиг ол хамаатыларже безин онза кичээниги салбаан болуп турар. Тодаргайлап чугаалаарга, оларның даңзыын тургускаш, Тудуг яамызынче кирибээн. Социал чурттаар оран-сава программазы-биле Кызыл хоорайда чүгле ийи бажың туттунган — Ленин болгаш Бүрэн кудумчузунда.

Семинар-хуралга эң чидии-биле тургустунган айтырыгларның бирээзи көдээ суурларга таарымчалыг чурттаар оран-саваның тудуун чорутпас чүве болза, ынаар канчап специалистер барып ажылдаарыл деп турары кончуг чөптүг. Бо айтырыг талазы-биле Көдээ ажыл-агый болгаш аш-чем яамызының специализи И.Т.Аракчааның чугаазындан алырга, республиканың үш кожуннарында байдал чүгээр. База бир кайгамчык чүве, ол угланышкыңга федералдыг төптен келген акша-хөреңгени шингээди албаан болуп турар. Ам бодап ораарга, совет үе-даа кижиниң сагыжыңга кирер болду. Ынчалза-даа шингээди алдынмаан акша «өлүп» кагбаан, 2007 чыл-биле шилчип келген болуп турар.

Чурттаар оран-сава тудуу республикада эң чидиг айтырыгларның бирээзи болуп турары билдингир болгай. Семинар-хуралга дыка хөй специалистер аңгы-аңгы темаларга кыска илеткелдерни, дыңнадыгларны кылды. Айтырыглар-даа, саналдар-даа хөйү-биле кирген. Бо национал төлевилелди боттандырап талазы-биле тодаргай, перспективтиг, шийтирилттинмээн айтырыгларже хуралдың киржикчилери кичээниги салган. Хуралга болган илеткелдерден, дыңнадыглардан, саналдардан болгаш айтырыглардан алгаш көөрге, чаңгыс чыл эрткен-даа болза, бо национал төлевилел чонну дыка хөй чүүлдерге өөредип четтигипкени билдинген.

(Уланчылыг).

Сергей ХЕРТЕК.

Василий БАЛЧИЙ-ООЛДУҢ тырттырган чуруктары.

Семинар-хуралдың киржикчилери «Тывагражданпроект» төлевилел институтунда.

ийин. Бо институтка болган чугаадан билдингени болза, чедингир болгаш таарымчалыг чурттаар оран-сава айтырыгын шийтирилээринге, чер айтырыг кончуг улуг шаптаразынын болдуруп турары билдинип келген. Бир эвес ол айтырыгны чединчелиг шийтирилес болза, «Чурттаар оран-сава» национал төлевилелди боттандыраары нарыдап болур деп чүве билдинип турар.

Хүнүн ийги чартында семинар-хуралдың киржикчилери Чазак бажыңының хуралдар залыңга тудуг объектилеринге чораанының түңнелин сайгарып чугаалажыры, Тудуг яамызының сайыдының болгаш специалистериниң, бо айтырыг талазы-биле хамаарылгалыг яамыларның болгаш ведомстволарның специалистериниң илеткелдерин дыңнаары-биле, хоорайларга болгаш

мындыг түңнелди үндүрдү; республиканың шупту кожуннарындан чурттаар оран-сава тудуунун баш бурунгаар берген планын чүгле Кызыл кожуну күүседип шыдаан. Ол талазы-биле эң-не кошкак ажылдап турар кожуну Каа-Хем дээрзин чижекке кирип чугаалаан. Чүге дээр, ында чаңгыс-даа чурттакчылыг суурда чурттаар оран-сава тудуу эгелевээн болуп турар. Чүгле чурттакчылыг суурларда чурттаар оран-сава тудуунга чер участоктарын тускайлап бергени-биле өйлөшкен.

Ниитизи-биле республикада социал чурттаар оран-сава тудуунун баш бурунгаар берген планын чүгле чартыын күүсеткен болуп турар. Ол талазы-биле хоойлу езугаар чурттаар оран-сава тудуунга хамаатыларның 4 кезээ кирер кылдыр тодараттыңган;

Эртем болгаш амыдырал

МКУ ДООЗУКЧУЗУ ЭРТЕМДЕН

Эртемденнер Семенов, Сапельцев болгаш Биче-оол экспедиция үезинде.

(Төнчүзү. Эгези № 9 «Шында»).

—ТДЛТЭШИ, ТГШИ-ге ажылыңарны ам-даа уламчылап турар— Ленинградтын күрүне университетинге эртем адын камгалаан силер бе?

—Ийе. Рудольф Фердинандович Итстин удуртулгасы-биле, 1975 чылда камгаланып алдым. Мээң ажылымга үнелелди башкым турган Геннадий Евгеньевич Марков биле Николай Алексеевич Сердобов берген.

—Кандыг-кандыг солун экспедицияларга киришкениңерни сонургадып көрүңер.

—Оглум өскөн тудум, экспедициялардан чыда кагбазын кызып чордум. Кырган-авазы-биле кады артпас боорга, эдертип-даа чоруп турдум. Ынчан Бай-Хаакка казыышкынарга кириштивис.

1977 чылда социология талазы-биле экспедицияга ЭА-ның корреспонденткежигүнү Владимир Иванович Бойко-биле 3 сезонда кады ажылдаан бис.

де коллективтик монографияны үндүрдүвүс. 2005 чылда ийи дугаар Грантыны ойнап алдывыс. Ам база монография парлап үндүрер бодап тур мен, ооң темазы тываларның өг-бүлө-семантиктиг хамаарылгаларына хамаарышкан. Оларның хамаарылгаларын өске чоннарны-биле деңнеп, сайгарар. Верхнеусинск чедер ужурулуг. Тожунуң көшкүн ивижилеринге чиигелделер дугайында дээш, Тожу, Кунгуртуг дизе-ле, сагышта чедип барып кылыккап турар ажылдарывыс хөй.

—Эртемденнерниң аразында харылзаа кандыгы?

—Москва эртемденнери-биле шагдан тура харылзаалыг мен: Наталья Львовна Жуковская, Александр Иванович Курко, чаңгыскурсчуларым-биле харылзаалыг бис. Аспирантыга өөренип турган өөрлеримден Дмитрий Дмитриевич Васильев. Тывадан Зоя Анайбан, Мария Андреевна Хадаханэ, Доруг-оол Алдын-оолович Монгуш. Ачам-биле кады ажылдап турган Алдын-Херел

1960 чылдарда Алдан-Маадыр аттыг музейниң ажылдакчылары.

Ооң соонда политехниктиг институтка улуг башкы болуп 15 хире чыл ажылдадым. А кажан ТДЛТЭШИ катап ажылдаарынче чалаарга, студент шаамдан-на күзелим Тофаларияга чедерин бодап келгеш чөпшээрэжипкен мен. Директорнуң оралакчызы, директорнуң хүлээлгезин күүседип-даа турдум. Дыка берге үелерде эртемни кагбайн ажылдап келдивис. 1990 чылдар дыка берге турду, акша-шалың чартык чыл ажыр үнмес, сургакчылап ажылдаар акша чок. Ол хиреде-ле аспирантура болгаш докторантураже 4 кижини өөредип чорудар аргалыг болдувус.

2000—2001 чылда Москвада РФ-тиң фундаменталдыг шинчилелдер фондузунуң Грантызын ойнап алдым. Ол дээрге Чөөн Саянның чоннарның генесизинге хамаарышкан айтырыглар дугайында ажыл чүве. Ол акша-биле Тофалария, Бурятия, Агинскиниң сойоттарынга четтим. Ооң түңнелин-

башкының уруу Октябрина-биле бүгү назынывыста эдержип чор бис.

—Хостуг үеңерни канчаар эртирив турар силер, Светлана Монгушова?

—Ой, менде ам хостуг үе-даа чок, эртем ажылын катап эгелей бергеним ол. Оглум Орлан Ричардович, керним Айлана Монгушова Биче-оолдар мен дээш аажок сагыш човап, бүгү кичээнгеин салып, деткип чоруурунга өөрүвес аргам чок. Уйнуктарым Сүмбер, Давид олар турда кижини кайың чааскаанзыраар.

—Юбилейиңер-биле байыр чедирип тур бис, Светлана Монгушова. Кайгамчык энергияңар-биле чонуңар өөртүп, улуг-улуг чедишкениңер болуруңарны күзедивис.

Светлана ДАЧЫН-ХӨӨ чугаалашкан. Чуруктарны өг-бүлө архивинден алган.

Баян-Таланың уран чүүлүнүң төвү клубка кире бээрге, элээн улгады берген, бежен-не хар үези кылдыр сагындырар, адак-бышкааның чииги аныктардан дудак чок, шилгедек дурт-сынның, шала хүлүмзүрү аарак чугааланыр чазыкчагай угбай келген аалчыларның амыр-мендизин айтырып, уткуп ап турар. Ол дээрге Өшкү-Саар Ондараевна Куулар-дыр. Бо дыка солун төөгүлүг угбай чүве.

1935 чылдың ноябрь 6-да Баян-Талага Ондарай Дүрбүнович биле Дарый Чамбылова Кууларларның өг-бүлөзинге кыс уругларның ортуну бооп төрүттүнген. Улуг эртем-билиг-даа чок, эге школа дооскан. Оолдарының адазы Солун-оол Кууларның аныяанда-ла «аьдының бажы хоя берген». Эриг баарлыг ие үш оолдары — Алдын-оол, Чечен-оол, Маратты чааскаанзыралга чалындырбайн, өстүр азырааш, эртем-билиг, мөзү-бүдүштүг өг-бүлелиг, ажы-төлдүг кижилер кылдыр амыдыралдың делгем оруунче үндүрүп каан. Угбайның адазының адазы Казань чурттуг, татар омак-сөөктүг. Ол татарның Баян-Талага кажан чедип келгеш чурттай бергенин билер кижини ам чок. Адын Дүрбүн дээр. Ады база тыва эвес, татар хевирлиг. Долу адын Дүрбүн Матвеевич дээр. Куулар деп фамилияны Баян-Талага келгеш, өг-бүлө туткаш тып алган хевирлиг.

Дүрбүн Матвеевич ийи кыстыг, ийи оолдуг. Улуг оглу үстүнде адааным Өшкү-Саар угбайның төрөөн адазы Ондарай ол. Оон бичизин Артыкпай дээр. Андрей биле Артем деп аттарны тывалар бодуу-биле адай бергени ол чүве-дир. Алышкыларның адазы Тывага бай садыгчылар эдерип чедип келгеш, Баян-Талага олчаан чурттап артып калган дээр.

Ондарай Дүрбүновичиниң төрөөн оол, кыс уругларының саны он бир. Оларның аразында янзы-бүрү эртем-билиг кижилер бары чугаажыр-дыр. Шултузун бижир болза, бүдүн ном үнүп болур. Оларның улуу Куулар Мандан-оол (Аскиров) Ондараевич ТАР мөгези, ону Тывада танывас кижини ховар.

Өшкү-Саар Ондараевна аныяандан ажыл-ишке тура-соруктуг болгаш ам безин арын-шырайы өңүр, чараш хевээр угбай-ла болгай. Көдээ суурнуң клувунуң ажыл-

чыны болуп хөй чылдарда ажылдап келген. Күш-ажылдың хоочуну угбай ам-даа ажылдавышаан. Ооң улуг оглу Алдын-оол Солун-оолович Куулар улуг даайы Мандан-оолдун соон салгаан ызыгуурлуг мөгө. Ол Тываның, Россияның адын алдаржыдып, Америкадан бээр четкен, ТР-ниң Арзылаң мөгези хүндүлүг аттын эдилекчизи. Дуңмазы Чечен-оол Куулар спорт мастери, акызы-биле деңге хүрежип келген. Барнаулга маргылдаага шүүр деп баарга, адааргактар

•Мергежилиннн тергийннери Ажыл-ишчи, солун угбай

бижектээнинден аар балыглангаш, хүрежин каар ужурга таварышкан. Марат авазының чанында чурттап олдураар.

Өшкү-Саар Ондараевнаның төрөл бөлүү черле нитизи-биле аажок мөзү-бүдүштүг улус. Ооң дуңмалары Докпак-оол Ондараевич биле Чичилдей Ондараевна олар-биле чаңгыс класска өөренип чордум. Ол Чадаананың № 1 школазын мөңгүн медаль-биле дооскан. Докпак-оолдун улуу Эзир-оол Ондараевич физика-математика башкызы. Хүрешкен болза, дыка шыырак мөгө үнер турган, томааныг, пөрүк болгаш ындыг.

Чоокта Баян-Таланың клувунга чон-биле ужуражылга эрттирип чедер бергеш, угбай-биле элээн чугаалаштывыс. Дөртен чыл дургузунда бо-ла чаңгыс ажылыңга эки диттип ажылдап келген хиреде, ол күрүнеден шаңнал-мактал, алдарлыг ат-даа ап көрбээнинге шала хомудаксап орап болду. Ындыг болбайн аан, 72 хар дээрге, хүндүткелдиг назы ышкажыл.

Өшкү-Саар Ондараевна ышкаш көдээ черде хөй чылдарда ажылдап-чурттап чоруурлар чүс-чүс. Оларның ажылын үстүкү черлер хүндүлөп көөр болза эки-дир дээн сеткилим-биле бо чүүлду бижип ор мен.

Сарыг-оол САНЧЫ.

Кызыл хоорай.

НАРКОТИКТИҢ ХЕРЭЭЖЕН УЛУСКА ХОРАЗЫ

Бодандырып келир дүвүрениң айтырыг

Бөгүн наркотиктиг бүдүмелдерни ажылгап, амыдыралының эгезинде-ле чүгө бодунуң эвес, ажы-төлүнүң келир үезин, чер кырынга, хүн адаанга кадык, буянның чурттаар бургандан чаяаттыңан эргезин кузуп, аас-кежинин боттарының күзели-биле узуткап чоруур наркоман херээженнерниң дугайында маңаа чугаалап, сүмележикседивис.

Бөгүн бистиң улуг эвес Тываыста наркоманиядан аарып берген 770 хире кижини наркология диспансериниң учедунда турар, ол дээрге 100 муң чурттакчыга 250,3 наркоман онаажыр-дыр. Херек кырында учетта турбайн турарларның саны база элээн хөй. Аарыг кижилерниң аразында адалар, иелер эвээш эвес. Аарыгның айыылдыг уржуун билер-даа болза, кады багай ажы-төлдү чырык өртемчейге бодарадып, төрүп-божуу база турарлар. Наркоман ада-ие төрүттүнген төлүнүң аас-кежиктиг келир үезин хунаап алганындан аңгыда, ооң төрүттүнүп келгенинге бодунга хилинчекти чедиргени-дир. Чүге дээрге наркотиктер ажылгап турар кижиниң кады аажок кошкак.

Улустуң эң-не «чиик» дээри марихуан болгаш гашиш деп наркотиктер организмни аажок үрээр. Марихуаны тааклы ышкаш тыртарга үстүкү тыныш органның аарыгларын база ыжыктарны тывылдырар, ылаңгыя чүрек аарыгларын хөдөлдирип, хан базыышкынын улгаттырып, ижин-шөйүндүнү, сыңыйның сидик үндүрер оруктарын болгаш амыдыраарыга эргежок чугула өске-даа кол органның аарты. Ол ышкаш угааның ажыл-чорудулгазын кошкадыр, уттуучал апаар. Наркотиктер херээженнерниң уруг савазынга үрегдекчи салдарны чедирип, баш мээзиниң ажылынга хора чедиргенинден херээжен кижиниң ие болуп, божуурунга улуг шаптыктыг хораны чедирер. Угаан-бодалын, сагыш-сеткилин дүвүредир, амыдыралга сонургал чок, чүнү-даа тоовас, хорадаачал апаар.

Иезиниң иштинде өзүп орап чаш төлдүн организмге иезиниң ижил турар наркотиктиг бүдүмелдери хоразын чедирер, ооң чаа-ла өзүп олурар органның хораннап, чедишпезин чаш төл авазының иштинге-ле наркотиктерни хүлээп ап эгелей бээр. Төрүттүнүп келгеш, оларның 60-90 хуузу наркотиктер хүлээп алыры үзүктели бергениниң

чылдагаанындан хилинчектенип, аарып эгелээр. Наркотиктиң хораны чаш төлдүн иезиниң иштинде өзүп-мандырыгыга шалтыктаар, иштиг кижини марихуаны үргүлчү ажылгаарга, төрүттүнер уругнуң дензизи болгаш бажы улуг болур. Ол ышкаш наркотиктер ажылгап чоруур иелер янзы-бүрү аарыглардан, СПИД-тен аарыыр, хан агыышкыны болур, уруг дүжүрер, азы бичини уруг иезиниң иштинге бүрлү бээр. Оон аңгыда наркоман херээженнерден төрүттүнген уругларның хевир-дүрүзү багай, четпези 50 хуу, дензизи эвээш, угааны четпес төрүттүнери 5 катап, өлүп хораары 4 катап хөй болур. Героин ажылгаар иелерниң божан чаш төлдериниң өлүп хораары кадык иелерден төрүттүнген уруглардан 70 хуу хөй болуп турар. Героин деп наркотикти ажылгап чоруур иелерниң төлү мага-бодунуң кадыгы кошкак болурундан аңгыда, угааны четпес, психиказы кошкак (тенек аарыг), инвалид болур.

Ынчангаш наркотиктиг бүдүмелдерни ажылгаанының уржуу эң-не коргунчуг— кижиниң кадынын ниитизи-биле төнчүзүңге чедир бүгү тала-биле хораннаар.

Наркотиктиг бүдүмелдерни ажылгаан иштиг херээжен улустун хөй нуруузу арага аймаан база ижил турар. Ооң түңнелинде иезиниң иштинде төлдүн өзүлдезинге коргунчуг өскерлишкенин болуп эгелээр.

Амгы үеде бистиң амыдыралывыста наркоман иелерден төрүттүнген бертик-межел, хевир-дүрүзү коргунчуг, угаан-медерели четпес инвалид уругларның саны көвүдөп ораар. Бо бисти дүвүредип турар. Ынчангаш ону болдурбазының дарый дээштиг хемчеглерин алыры негеттинип келген. Мону боттандыраарыга республиканың кадык камгалал органны-биле кады бүгү хөй-ниити, ада-иелер шиитпирлиг рольду ойнаар ужурулуг. Бүгү ада-ие, эр, херээжен аныяк кижини бүрүзү келир үениң кадык, угааныг салгалын бодарадып өстүрери бистиң боттарывыстан хамааржыр деп чүвени ханы медресеп билер болуру чугула.

Россияның Наркотиктер контролдуар федералдыг албанының Тыва Республикада эргелелиниң информация болгаш хөй-ниити-биле харылзаа тудар бөлүү.

Тыва Республиканың чурттакчы чонну ажылга хаара тудар күрүне албанының агентилели хостуг албан-дужаалдарны ээлээри дээш КОНКУРСТУ чарлап турар

1. Кадрлар, эрге-хоойлу хандырылганы болгаш контроль начальниги

Негелделери:

Дээди профессионал (юрист) эртемниг, күрүне албанынга ажыл стажы – 2 чылдан эвээш эвес азы бодунуң мергежили-биле 4 чылдан эвээш эвес стажтыг ажылдаан болур, ПК-ны билер, «КонсультантПлюс» биле «Гарант» деп эрге-хоойлу системаларын ажыглап билер.

2. АСУ биле АХР килдизиниң информатизация талазы-биле 2-ги разрядтың специализи.

Негелделери:

Ортумак профессионал эртемниг, 3 чылдан эвээш эвес ажыл стажтыг, ПК-ны тергиин эки билер.

3. Контроль-ревизия ажылының талазы-биле 2-ги разрядтың специализи.

Негелделери:

Дээди экономиктиг азы бухгалтер билиглиг, мергежилиниң аайы-биле 2 чылдан эвээш эвес ажылдаан болур.

Документилерни 8 шактан 17 шакка чедир хүлээп алыр.

Документилерни бо чарлалды парлаан соонда 30 хүн дургузунда хүлээп алыр.

Документилер даңзызы:

1. Билдиришкин.

2. Доктааткан майыктыг анкета, аңаа 2 фото-чурукту кожар.

3. Паспортуңуң азы ону солуп турар документиниң хоолгазы (конкурса келгеш боду көргүзөр).

4. Эржежок чугула профессионал билиин, ажыл стажын база мергежилин бадыткап турар документилер:

күш-ажыл дептериниң хоолгазы; профессионал билииниң дугайында документилерниң хоолгалары.

5. Кадыының байдалының дугайында шынзылга (ф)076у).

6. Шериг учедунуң документилериниң хоолгалары (шериг албанныгларга).

7. Албан пенсия камгаладылганының камгаладылга шынзылганының хоолгазы.

8. Албан медицина камгаладылганының медицина полизиниң хоолгазы.

Дараазында адреске кээр:

Кызыл хоорай, Кочетов кудумчузу, 35, кадр айтырыгының талазы-биле кол специалист. Телефоннары: 1-11-65, 1-14-23.

АЛБАН-ДУЖААЛ ЭЭЛЭЭР КОНКУРС ЧАРЛАЛЫ

Тыва Республиканың Чазак Даргазының Канцеляриязы Тыва Республиканың күрүнениң хамааты албанының хостуг албан-дужаалын – Тыва Республиканың Чазак Даргазының Канцеляриязының **саң-хөө, бухгалтер учеду болгаш отчеду килдистиң начальнигиниң оралакчызы** албан-дужаалды ээлээри-дээш конкурсту чарлап турар.

Хостуг албан-дужаалды ээлээр дээн кижиден **негелделер:**

«бухгалтер учеду» мергежил талазы-биле дээди профессионал билиглиги;

улуг чергелиг албан-дужаалдарга күрүне албанынга ажылдаан стаж азы мергежилин талазы-биле ийи чылдан эвээш эвес стаж.

Документилер хүлээп ап турар адрес: Кызыл хоорай, Чүлдүм кудумчузу, 18, 320 кабинетке 2007 чылдың март 1-ге чедир 8 шактан 17 шакка чедир.

3-74-46 телефон дамчыштыр медээлерни ап болур, электроннуг почтаның адреси: kadr@gov.tuva.ru, сайттың электроннуг адреси: www.gov.tuva.ru.

Конкурса киржиксээн Россия Федерациязының хамаатызы Тыва Республиканың Чазак Даргазының Канцеляриязынга **дараазында документилерни кирип кээр:**

а) хууда билдиришкени;

б) бодунуң холунуң үжүү-биле долдурган база ат салган анкета, ооң майыын Россия Федерациязының Чазак бадылаан, аңаа фото-чурукту кожар;

в) паспортуңуң азы ону солуп турар документиниң хоолгазы (документиниң бодун конкурса келгеш боду көргүзөр);

г) эргежок чугула профессионал билиин, ажыл стажын база мергежилин бадыткап турар документилер;

күш-ажыл дептериниң хоолгазы (албан-ажылды (күш-ажылды) эң баштай эгелзэн таварылгалардан аңгыда) азы хамаатының күш-ажылын (албан-ажылын) бадыткап турар еске-даа документилер;

профессионал билииниң дугайында документилерниң хоолгалары, а ол ышкаш хамаатының күзели-биле – немелде профессионал билииниң дугайында, эртем чергезин, эртем адын тывысканының дугайында документилерниң хоолгалары, оларны нотариат азы ажылдап (албан хаап) турар чериниң кадр албаны бүзүредип бадыткаан турар;

д) хамааты албанынга ажылдап киреринге азы ажылдаарыңа шаптык болгу дег аарыг хамаатыда чок дээрзиниң дугайында документ.

КӨЖЕ БЭЭР

«Россельхозбанк» ААН-ниң Тывада девискээр салбыры бодунуң кол офиси – ажылдаар чери 2007 чылдың февраль айның үшкү декадазында дараазында адреске көже бээрин клиентилерге дыңнадып тур:

Кызыл хоорай, Эки турачылар кудумчууда 23 дугаарлыг бажың.

Дирекция.

«ШЫН» СОЛУННУ ДАМЧЫШТЫР

Бистин ынак ачавыс, улус өөредилгезиниң, культураның хоочуну, чогаалчы — **Майнак Оңаңович СААЯНЫ** сөөлгү орукче үдежил, материалдыг болгаш моральдыг дуза-деткимчезин көргүзүп, кажыыдалын илереткен Мөңгүн-Тайга кожуунуң удуртукчу даргаларыңа, Мугур-Аксының школаларының башкыларыңа, «Мөген-Бүрен» күрүнениң унитарлыг бүдүрүлгезинге, Күрүне Думазының депутаты Ч.Ч.Д.Ондарга, ТР-ниң Культура болгаш сүлдесүзүк сайзыралының яамызыңа, Тываның Чогаалчылар, Журналистер эвилелдеринге, «Улуг-Хем» сеткүүлдүн, «Шын», «Сылдысчыгаш» солуннарның редакцияларыңа, «Тыва Күрүнениң телерадио-компаниязыңа, Тываның гуманитарлыг шинчилелдер институтунга, ТывКУ-нуң тыва дыл, чогаал кафедрасының база педколледжтин башкыларыңа, РФ-тин Дээди судунуң чанында Суд департаментиниң Тыва Республикада эргелелиниң удуртулгазыңа, ТР-ниң Дээди Судунуң судьяларыңа, Кызыл хоорайның, Чөөн-Хемчик кожуунуң федералдыг район судтарыңа, Чөөн-Хемчик, Сүт-Хөл кожууннарның суд приставтарының килдистеринге, «Каа-Хем» хөмүр-даш разрезинге, ырак-чооктан келген төрелдеривиске, кудаларывиска, эш-өөрүңге, өөреникчилеринге, педколледжтин студентилеринге четтиргенивисти илереттис.

Өөнүң ишти, уруглары.

Өрттен артпас

ҮЕ-ШААНДА ХЫНААРЫ ЧУГУЛА

Өрттерниң эң хөй болгулаар черлерин билер болгай бис – чуртталга бажыңнары, дачалар, сиген шыгжамырлары, автомашиналар, албан черлери дээш, оон-даа еске черлерге өрттер бо-ла болгулаар. Өрттерниң чедирип турар материалдыг когаралын акшаже шилчидер болза дыка улуг.

Сөөлгү үеде өрттерни анализтеп көөрге, автотранспорт өрттериниң саны көвүдөп турар. Бир эвес 2005 чылда оларның саны 32 турган болза, эрткен чылын 62 хуу көвүдзөн. Бо өрттерге кижилер когаралы, аас-кежик бооп, чок болган, ынчалза-даа 2 кижин бертинген болуп турар. Материалдыг когарал 2 млн. 86 муң хире рубль, ол болза, 2005 чыл-биле дең-нээрге, 4 катап хөй.

Кандыг чылдагаан-биле автомашиналар өрттенип турарыл? Кол чылдагаан кылдыр автомашинаның янзы-бүрү механизмери үрелик, азы электри удазыннарның эргижирээни деп хыналдалар айтып турар (35 таварылга). Оон аңгыда машина-балгаттың ээлери-ниң азы чолаачыларының от-биле оваарымча чогуңдан (8 таварылга), өжегерзэн өрттедир чоруктар база демдеглеттинген (2 таварылга).

Чижек кылдыр алыр болза, ноябрь 21-де Кызылдың Маяковский кудумчузунуң 143 дугаарлыг бажыңыңа херим иштинге «ГАЗель» маркалыг машинаның ишти, октябрь 9-та Балгазыңа «ВАЗ-21099» маркалыг

автомашинаның мотору өрттенген. Октябрь 6-да Тоора-Хемге «УАЗ-469» деп автомашина долузу-биле өрттенген. Бо чылын база-ла машиналар өрттенишаан. Январь 21-де Эрзинге Октябрьның 70 чылы кудумчуга гараж өрттенген, ооң хараазыңдан «Москвич-Ода» автомашина долузу-биле өрттенген. Бо өрт кожа чанында чуртталга бажыңынче дамчыыр часкан. Өрттүн чылдагааны электри херекселдин ажыглаарда отка удур дүрүмнерни сагывааныңдан болган.

Мындыг өрттерни болдурбазы-биле агентилел чылдыңна «Автомобиль» деп профилактиктиг операцияны эрттирип турар,

оон аңгыда гаражтар нитилелдеринге, чон аразыңа профилактиктиг үнүүшкүннер организаптап, тайылбыр чугаалар, лекцияларны эрттирип, оон-даа еске ажылдарны чорудуп турар.

Автомашина ээлери база чолаачылар боттарыңа улуг материалдыг когаралды чедирбези-биле бөдүүн өртке удур дүрүмнерни сагыыр ужурлуг. База автомашинаның техниктиг байдалын хайгаарап, үе-шаанда септел турар болза өрттер саны эвээжээр. Ол ышкаш гаражын арыг-силег тудуп, частыычал база кывыычал суук бүдүмелдерни гаражка шыгжавас болза эки, шыгжаар-даа болза, быжыг хаап каан саваларга тудар болза эки. Бир эвес бензин азы масло төктү бээр болза, ол-ла дораан элезин-биле хөөп кааптар ужурлуг. Автомашинаның багыңдан бензин дамдылап турар болза, ону гаражка тургускан ажыы чок. Гараж иштинге ажык оттуг херекселдер-биле септелге ажылдарын кылбас. Автомашинаны чылыдарда янзы-бүрү электри херекселдерин ажыглаары хоруглуг.

Бо бүгү дүрүмнерни сагыыр болзуңарза, автомашиналар бүдүн-бүрүн бооп, кадыкшылыңарны, эт-хөреңгилерни база камнап алыр силер, хүндүлүг чолаачылар.

Снежана ШОЙЗАТ, ТР-ниң ХК болгаш ОБ талазы-биле агентилелиниң информация бөлүүнүң даргазы.

Авторнуң тырттырган чуруу.

ТУРГУЗУКЧУЗУ: Тыва Республиканың Чазак. Кол редактор Артур ХЕРТЕК.

РЕДАКЦИЯНЫҢ ТЕЛЕФОННАРЫ:

Кол редактор — 1-01-35, кол редакторнуң оралакчызы — 1-19-87, тел/факс (394-22) 1-17-94, бухгалтерия — 1-17-91.

КИЛДИСТЕР: нитилел-политиктиг килдис — 1-18-10, культура, өөредилге — 1-03-88, чагаа — 1-03-87, көдээ ажыл-агый, үлеттур килдистер — 1-17-09, 1-40-77.

Солун келбейн барганда, 3-14-94 телефонче долгаар.

Неделяда үш катап үнер. Хемчээли парлаан 2 ама.

Тираж 9000. Чагыл 11.

e-mail: shyn@tuva.ru

Индекс 667000.

Кызыл хоорай,

Красноармейская, 100